

EEN BAROKKE NIEUWE DIERGAARDE

5

Het werd een
architectonisch
droomlandschap dat
meer dan zestig jaar na
oplevering nog steeds
de ontwikkeling van
Blijdorp beïnvloedt.

NA 1939

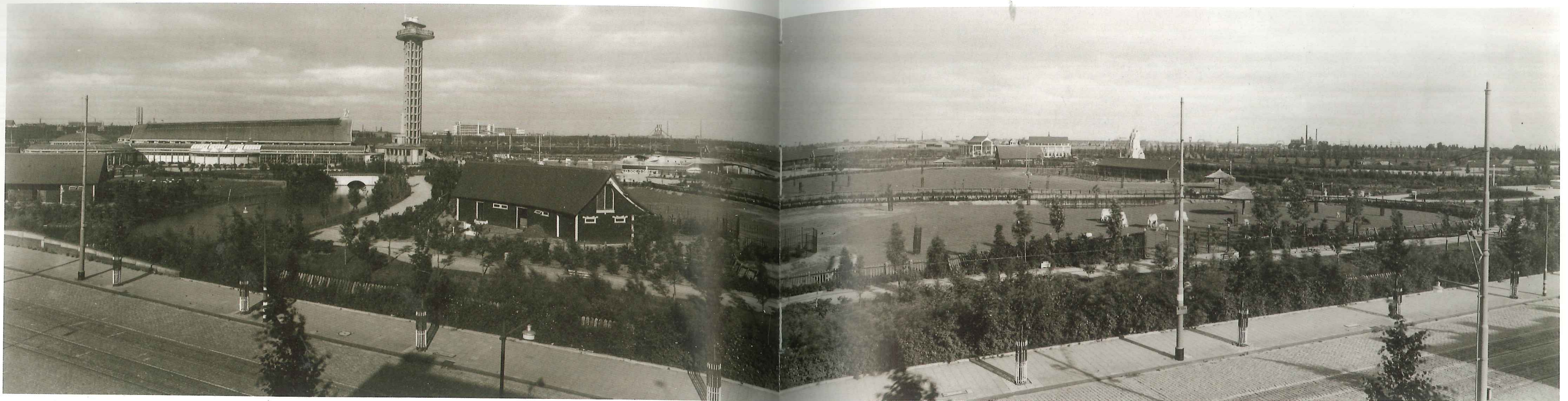
Een barokke nieuwe Diergaarde

5

door Robert van Herk

Als er iemand een stempel gedrukt heeft op het uiterlijk van Blijdorp dan is het natuurlijk ir. Sybold van Ravesteyn, de eigenzinnige architect die eind jaren dertig de Rotterdamse Diergaarde opnieuw mocht uitvinden. Het werd een architectonisch droomlandschap dat meer dan zestig jaar na oplevering nog steeds de ontwikkeling van Blijdorp beïnvloedt.

Diergaarde Blijdorp is een unieke dierentuin. Daarmee doel ik nu niet op de uitstekende collectie dieren, of de succesvolle biotopen-aanpak van de afgelopen vijftien jaar, maar op de volstrekt eigenzinnige, nadrukkelijk aanwezige architectuur. De meerderheid van de gebouwen in Blijdorp stamt uit de jaren 1939 en 1940. Samen met het omringende landschap werden alle bouwwerken ontworpen door een en dezelfde architect, ingenieur Sybold van Ravesteyn (1889-1983). Deze architect creëerde een heus Gesamtkunstwerk. Een architectonisch en landschappelijk geheel waarin alle details door de ontwerper werden bepaald. Een ontwerp vol sierlijke bouwwerken, zwierrige paden, speelse

Blijdorp in 1942:
een totaalontwerp

ornamenten, onverwachte vergezichten. Om kort te gaan: een meesterwerk. Maar wel een waarin de dieren slechts figuranten zijn...

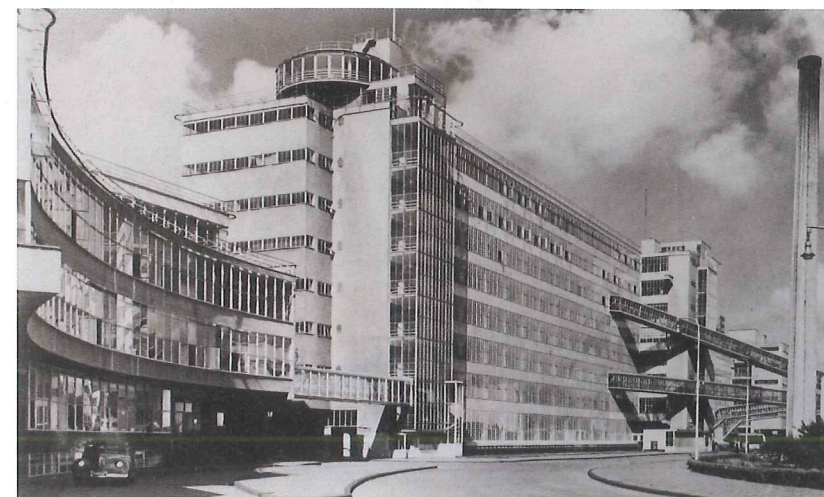
“Stedebouwkundig kon ik mij (...) uitleven in het plan van Diergaarde Blijdorp te Rotterdam van 1938, waarin de gehele aanleg en de aard en ligging der gebouwen volledig door mij werd bepaald”, herinnerde Van Ravesteyn zich in 1970. Voor Van Ravesteyn was Blijdorp vooral een esthetische uitdaging. Natuurlijk keek hij ook naar de eisen die de dieren aan hun onderkomens stelden, maar uiteindelijk stond alles in dienst van zijn grootse totaalontwerp. Terugblikkend op zijn leven zag hij Diergaarde Blijdorp als de kroon op zijn werk. Als iets hem ‘onvergetelijk’ zou maken dan was het de Rotterdamse dieren-tuin, samen met de barokke verbouwing van Schouwburg Kunstmin in Dordrecht, zijn stationsplein in Nijmegen en de seinhuizen voor de Nederlandse spoorwegen. Dat vond Van Ravesteyn zelf, en de meeste architectuurcritici geven hem postuum gelijk.

Barokke zakelijkheid

Dat Van Ravesteyns ontwerp uniek en onvergetelijk is, zullen vriend en vijand beamen. Heel bewust schrijf ik hier ‘vriend en vijand’ want geheel onomstreden was de van oorsprong Rotterdamse architect niet. Van Ravesteyn liet zich namelijk niet in een hokje opsluiten. Hij had zijn eigen esthetische opvattingen die niet door alle collega’s gedeeld werden. Zijn visie betrof vooral de toepassing van de gebogen lijn, verluchting met ornamenten en de silhouetwerking van gebouwen.

Eigenlijk bouwde Van Ravesteyn aan het eind van de jaren dertig in een frivole, barokke, maar toch ook moderne stijl. En dat in een tijd waarin de Nieuwe Zakelijkheid de toon zette! Een gebouw moest functioneel zijn en de vorm volgde de functie. Binnen dat dogma was geen ruimte voor sierlijke ijzerkrullen, dramatische sculpturen en andere overdaad. Een paar bekende architecten die deze moderne stijl volgden, waren Dudok (Stadhuis in Hilversum), Rietveld (Schröder-Schröderhuis), Oud (het herbouwde Café de Unie aan de Westersingel in Rotterdam) en natuurlijk het duo Brinkman en Van der Vlugt (Van Nelle fabriek)

Caravan voor de ANWB, een ontwerp van Van Ravesteyn.

Op nog geen kilometer afstand van Blijdorp staat de Van-Nellefabriek, een icoon van de Nieuwe Zakelijkheid.

De Riviërahal in zijn oorspronkelijke staat.

waarvan we later meer zullen horen. Wat Ravesteyn deed, was vooral het combineren van de principes van de Nieuwe Zakelijkheid, te weten licht, lucht en ruimte, en moderne bouwmaterialen, zoals staal, glas en (gewapend) beton, met een klassieke, zeer esthetische vormtaal. Het eindresultaat was vaak verbluffend mooi, maar soms een mierzoete aanval op het tandglazuur van de toeschouwer. Waar Van Ravesteyn op hol sloeg, zoals in de Kunstmin en bij het kantoorgebouw 'De Holland van 1859' dat eveneens in Dordrecht staat, zien we een schadelijke overdaad aan rococo-citaten. Op die momenten dat hij wel evenwicht wist te bereiken, ontstonden architectonische hoogstandjes die een lust voor het oog waren. De Riviërahal in zijn oorspronkelijke staat, dus inclusief de 47 meter hoge uitkijktoren, was daar een goed voorbeeld van. Sterker nog, de gehele Diergaarde was een toonbeeld van evenwicht. Waarschijnlijk het meest geslaagde werk uit Van Ravensteyns neo-barokke periode, die overigens ruwweg een jaar of tien besloeg.

Het einde van de Sociëteit

Het had allemaal zo anders kunnen lopen. Diergaarde Blijdorp had gewoon nog de Rotterdamsche Diergaarde kunnen heten en een typische stadsdierentuin kunnen zijn zoals je er zoveel vindt in Europa en Noord-Amerika. Een beetje zoals Artis of de dierentuin van Antwer-

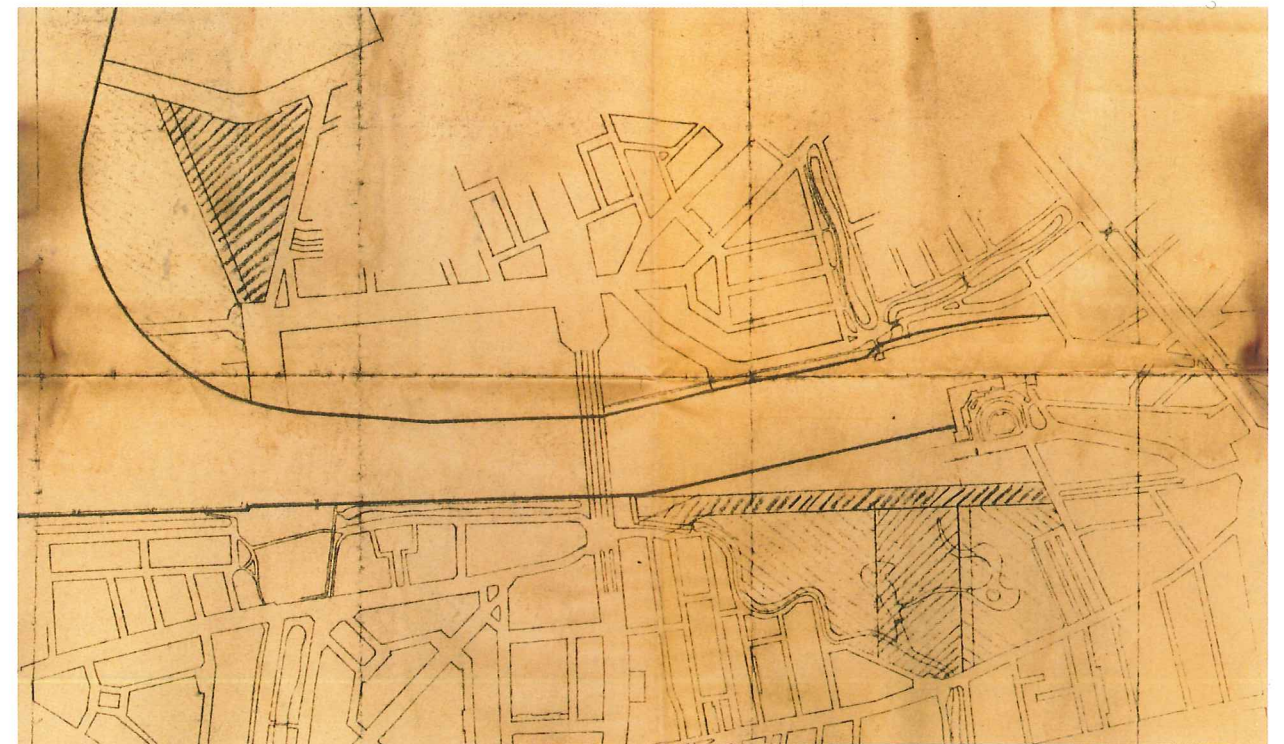
pen. Met prachtige negentiende-eeuwse, neoklassieke bouwwerken, een paar recente misbaksels en een mooi parklandschap in een stedelijke omgeving. De Diergaarde begon immers al in 1857 in wat nu het centrum van Rotterdam is en behoort dus tot de oudste zoölogische instituten in de wereld.

Het verhaal komt in dit boek een aantal keren terug: na een bloeiende beginperiode raakte de oude Diergaarde in de eerste helft van de twintigste eeuw in verval en het had weinig gescheeld of de dierentuin was een roemloze dood gestorven, zoals veel later de Haagse Dierentuin en de dierentuin van Wassenaar zou overkomen. De gelukkige omstandigheid dat de Diergaarde, ondanks zijn elitaire karakter, een populaire stek in Rotterdam was en vooral ook het feit dat de dierentuin inmiddels op zeer kostbare grond in hartje Rotterdam lag, betekende de redding van de noodlijdende Rotterdamsche Diergaarde. Zij lag op magistrale wijze in de weg. Zij blokkeerde een eventuele oost-west en noord-zuid verbinding in de havenstad, en deze verkeersaders waren keihard nodig in het zich explosief ontwikkelende Rotterdam. Geen stad in Europa was aan het einde van de negentiende eeuw zo snel gegroeid als onze havenstad. Uiteraard hoorde bij deze groei ook een toename van het stedelijk verkeer. Zo onstond begin jaren dertig het plan om de grond van de Diergaarde te verkopen om elders een geheel nieuwe dierentuin te bouwen. Uiteraard wel eentje die raakvlakken vertoonde met zijn voorganger. Bijvoorbeeld door de bouw van een zoge-

De vormtaal van de zonnwijzer staat symbool voor vele oplossingen in het nieuwe Blijdorp.

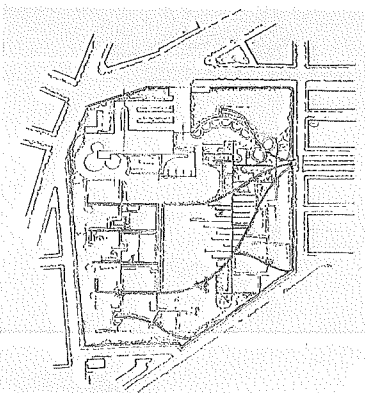
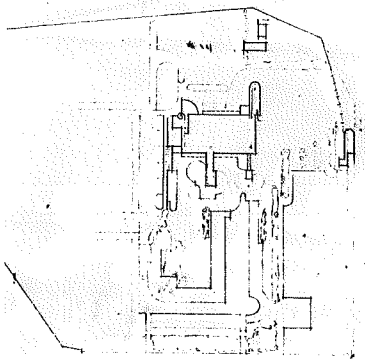
De oude en de nieuwe locatie, met de verdeling van de erfpacht.

De sloop van de sociëteit.

Diverse ontwerpen halverwege jaren '30 voor een nieuwe Diergaarde op verschillende locaties in Rotterdam door Brinkman en Van der Vlugt (blz.156 en 157).

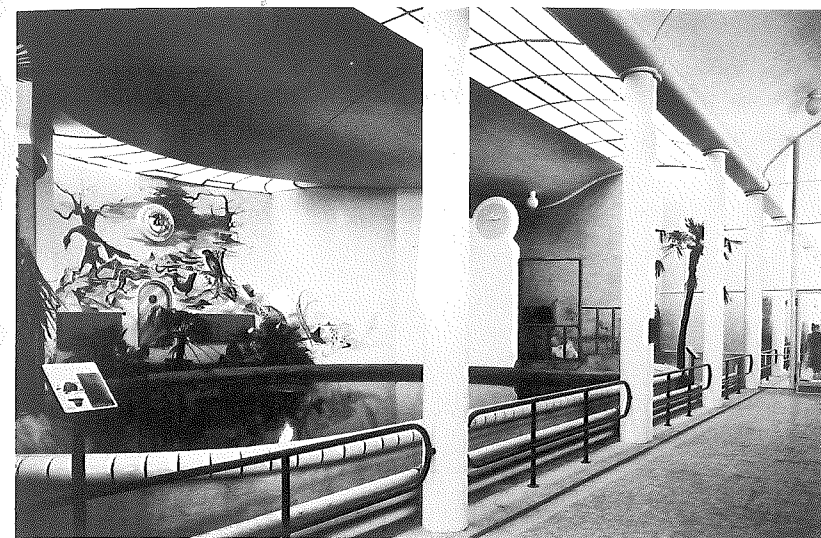
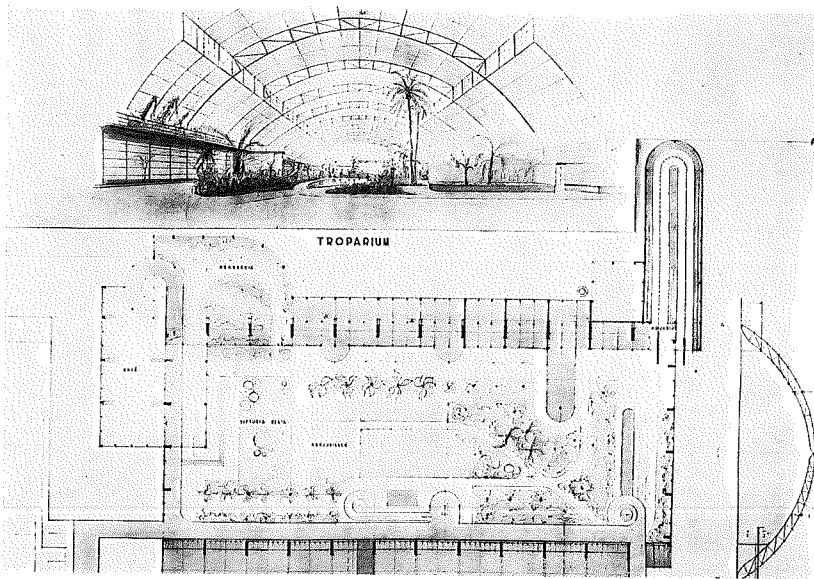

naamd Troparium, een multi-functioneel gebouw dat de vervanger zou worden van het beroemde sociëteitsgebouw uit 1878 (het zogenaamde 'toverpaleis') en de tropische Victoria-Regiakas. De Vereniging ging over in de nu nog steeds bestaande Stichting Rotterdamsche Diergaarde, en daarmee was het lot van de oude Diergaarde bezegeld. Kenmerkende Rotterdamse gebouwen als het sociëteitsgebouw, de Victoria-Regiakas, het Moorse roefdierengebouw en het Jugendstil apenhuis zouden in de loop van 1940 afgebroken worden. Althans... dat was de verwachting; het Duitse bombardement zou de sloop aanzienlijk versnellen.

De eerste nieuwbouwplannen

Een nieuwe Diergaarde dus. Dr. Kuiper, de toenmalige directeur, zag er wel brood in. Eindelijk een kans om de ouderwetse Diergaarde om te vormen tot een moderne dierentuin met respect voor dierenwelzijn. De innovaties van de beroemde Duitse dierentuinvernieuwer Hagenbeck konden daarbij als leidraad dienen. Ook de nieuwe dierentuin Hellabrunn in München gooide hoge ogen. Zoiets moest het worden.

Maar dr. Kuiper was een beetje tragische figuur. De juiste man op de juiste plek maar helaas op het verkeerde moment. Hij werd min of meer meegesleurd in alle ontwikkelingen rond de dierentuin. Zijn ideeën werden nauwelijks gehoord. Hogere machinaties bepaalden de ontwikkelingen. Al in 1933 werd er, naar aanleiding van een rapport van het Rotterdamse stadsbestuur over de gewenste verplaatsing van de Diergaarde, ontworpen aan een nieuwe dierentuin. Het bureau dat zich op deze uitdaging had geworpen was nota bene het vooruitstrevende 'Brinkman en Van der Vlugt architecten', tegenwoordig wereldberoemd dankzij de Van Nelle Fabriek. Deze goden van de Nieuwe Zakelijkheid maakten diverse plannen, eerst op een niet nader bepaalde locatie

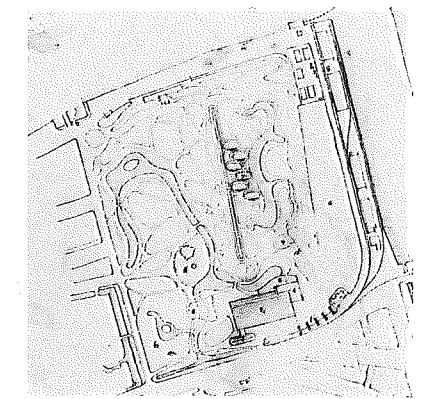
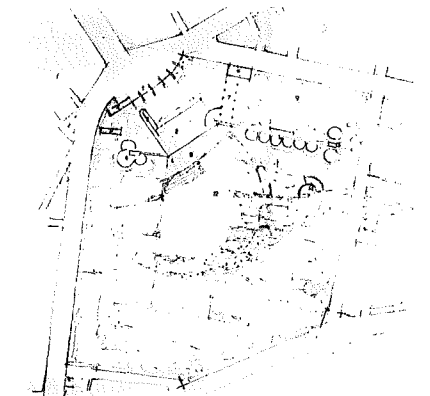
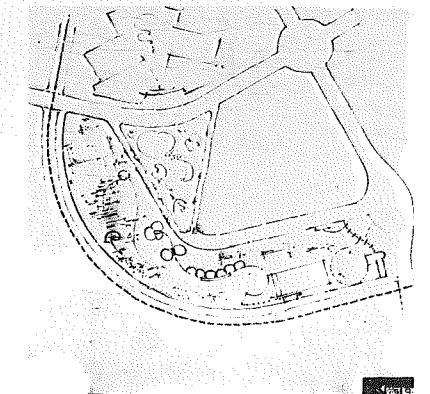
De 'zwierige' Van-Ravesteynstijl toegepast in het nijlpaardenbassin met muurschildering van Dick Elffers.

buiten het centrum van Rotterdam, later ter plaatse van het Vroesepark oftewel de huidige situering. Een gigantisch Troparium vormde het hart van hun dierentuin. Het contrast met Van Ravesteyns latere ontwerp voor de Rivierahal kon niet groter. Het is nauwelijks voor te stellen: een Rivierahal in de stijl van de Van Nelle fabriek. Architectonisch zou het een ongekende noviteit zijn geweest. De enige manier om een beetje idee te krijgen van de sfeer van dit soort moderne architectuur uit de jaren dertig in een dierentuin, is door af te reizen naar London Zoo waar Berthold Lubetkin in 1934 een pinguïnverblijf in nieuwzakelijke stijl heeft gebouwd. Een merkwaardig modern paviljoen dat architectonisch perfect in elkaar zit, en er passen nog pinguïns in ook. Met Hagenbeck had dit soort architectuur natuurlijk niets van doen. Vorm volgde weliswaar functie maar een bescheiden opstelling van de architect was niet gewenst. We mogen aannemen dat directeur Kuiper de verrichtingen van Brinkman en Van der Vlugt met argusogen volgde.

Zwierige architect

Ingenieur Sybold van Ravesteyn verscheen in 1937 in beeld. Waarom de keuze in dat stadium op Van Ravesteyn viel, is moeilijk te achterhalen. Wel weten we dat Van der Vlugt vroegtijdig was overleden en waarschijnlijk had hij een hoofdrol gespeeld bij het ontwerpen van de nieuwe Diergaarde. Met Van der Vlugt verdween dus veel kennis.

De keuze voor Van Ravesteyn was ook weer niet heel verrassend. Hij stond in 1937 nog bekend als een architect van de Nieuwe Zakelijkheid, en dat sloot natuurlijk mooi aan op het voorwerk van Brinkman en Van der Vlugt. Aanvankelijk was het overigens de bedoeling dat de uitvoering van de gebouwen tussen Van Ravesteyn en dit bureau (na de dood van Van der Vlugt omgedoopt in Brinkman en Van der Broek) zou worden verdeeld. Van Ravesteyn was op dat moment een van de

Seinhuis Rotterdam-Zuid, ontworpen door Van Ravesteyn: Nieuwe Zakelijkheid.

twee vaste architecten van de Nederlandse spoorwegen en had onder andere prachtige seinhuizen ontworpen. Een streng goederenkantoor voor de NS in Fijenoord had zijn ster als vooruitstrevend modernistisch architect doen rijzen. Toch bouwde Van Ravesteyn rond 1936 al in zijn kenmerkende zwierige neo-klassieke stijl. Vond het bestuur van de Diergaarde deze architect beter passen bij de behoudende smaak van de massa? Sloot hij met zijn romantische stijl beter aan op het gevoel van de oude Diergaarde? Was Van Ravesteyn domweg door financier Volkskracht naar voren geschoven of had het iets te maken met het feit dat de NS een hoofdrol voor haar eigen architect bedong omdat het nieuwe Blijdorp deels op NS-grond zou worden gebouwd? We zullen het nooit weten. Vaststaat dat Van Ravesteyn op 3 oktober 1937 een schetsopdracht krijgt voor een nieuwe diertuin. Of directeur Kuiper nog enige invloed op de keuze heeft kunnen uitoefenen blijft ongewis. Twee maanden later gaan Volkskracht en de Diergaarde akkoord met de plannen van Van Ravesteyn. De komst van Diergaarde Blijdorp is een feit.

Breken met het verleden

Vaak wordt wel beweerd dat Van Ravesteyns benadering van dierenwelzijn vernieuwend was, maar daar valt over te discussiëren. Van Ravesteyn stond qua thematiek stevig in de al bestaande ontwerp-traditie van diertuinverblijven. Zijn roofdierengebouw met klassieke zuilengang heeft toch meer verwantschap met de Egyptische olifantentempel in de Antwerpse Zoo dan met de landschappelijke oplossingen van Hagenbeck. Het zeeleeuwenbassin, het ijsberenverblijf, het berentheater en het brilberenverblijf aan de Rivièrahal waren zoötechnisch bepaald niet vernieuwend te noemen. Sterker nog, het zeeleeuwenverblijf uit 1922 in de oude Diergaarde was qua dierenwelzijn stukken beter. Wel vernieuwend waren de ruime weides voor

Het roofdierengebouw past in de klassieke traditie.

Het nieuwe zeeleeuwenverblijf was slechter dan dat in de oude Diergaarde.

hoefdieren met hun kenmerkende afbakening door een combinatie van greppels en overhangend hek. Deze oplossing had van Ravesteyn in Hellabrunn gezien en het siert hem dat hij deze noviteit meteen adopteerde. Hoe het ook zij, Van Ravesteyn is er misschien niet helemaal in geslaagd, maar hij probeerde in ieder geval oprecht te breken met het verleden. "Waarom boeit niet langer het oude systeem eener Diergaarde met dieren in kooien en wil men niet meer leeuwen en tijgers rusteloos langs de tralies zien lopen?", vroeg Van Ravesteyn zich in 1938 af. "Zijn wij anders dan vorige geslachten, die er mede genoeg namen het vreemde, ongekende dier op veilige wijze te kunnen waarnemen? Waarschijnlijk is ons de verschijning der dieren, mede door de sterke verbetering en verspreiding der gedrukte afbeeldingen zoo vertrouwd geworden, dat wij aan de werkelijkheid hogere eischen gaan stellen en het dier zich schooner en vrijer willen zien afteekenen tegen een natuurlijke achtergrond."

Meesterwerk

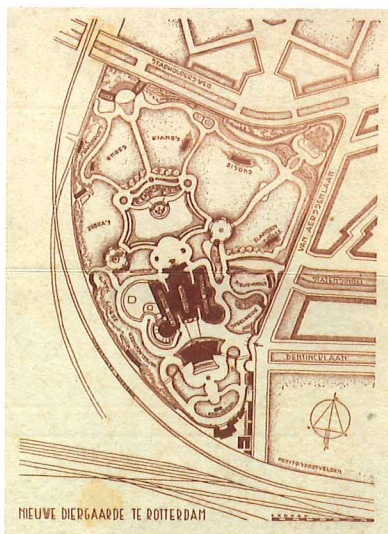
Van Ravesteyn ging voortvarend aan de slag. Al in februari 1938 werd een definitief schetsplan besproken. Gezien de grote hoeveelheid werk was dat een knappe prestatie. Aanvankelijk kreeg Van Ravesteyn nog hulp van landschapsarchitect Verhagen, maar al snel bleken de karakters onverenigbaar. De architect nam daarop de vormgeving van het landschap geheel in eigen hand. Dat wil zeggen: hij ontwierp alle harde lijnen en liet de invulling van het groen over aan de hortulanus van de Diergaarde, Schoonderbeek, en dendroloog J. van Hoey Smith, tevens bestuurslid van Volkskracht en stichter van het Rotterdamse Arboretum

Het ijsberenverblijf was bepaald niet vernieuwend.

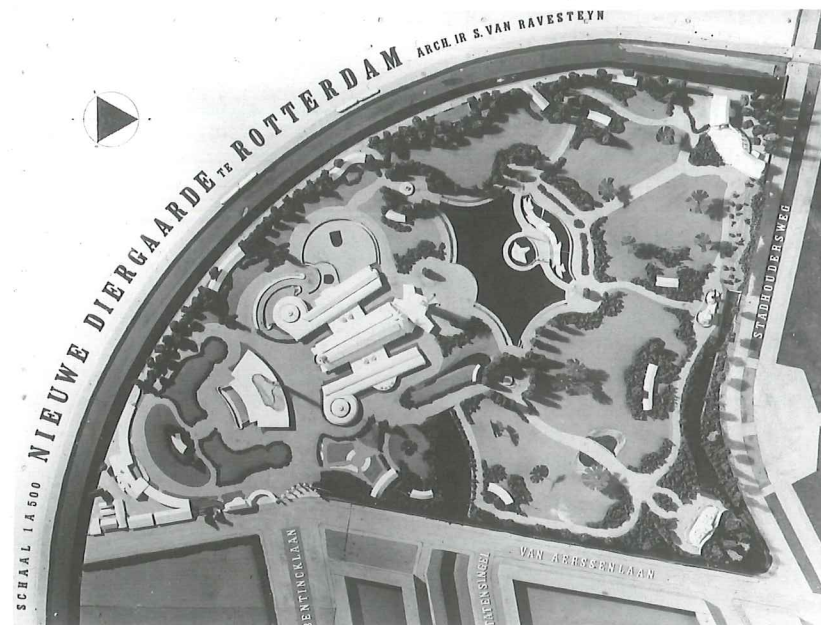

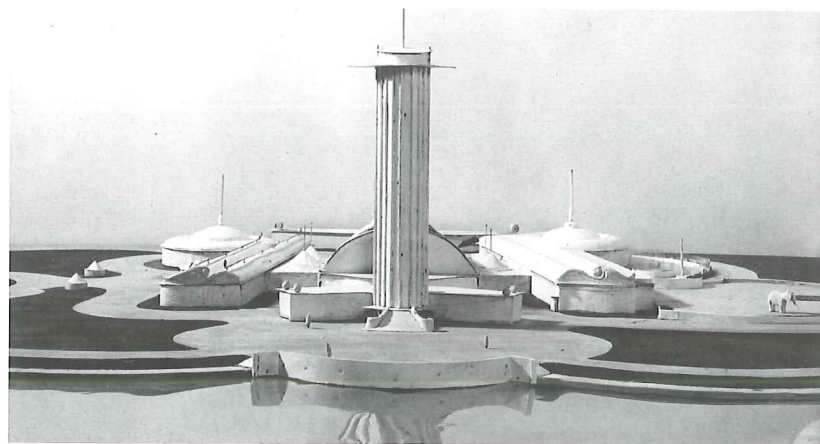
De maquette maakte deel uit van de voorpubliciteit.

Inspectie van de rotstun.

Trompenburg. Het terrein werd opgedeeld door een centrale as waarop alle belangrijke gebouwen stonden en waarlangs, min of meer symmetrisch, de hoefdierperken werden gerangschikt. Oppervlakkig gezien vertoont het symmetrische grondplan van Diergaarde Blijdorp gelijkheid met de opzet van 'Het Wantijbad', een natuurbad in Dordrecht, dat Van Ravesteyn in 1937 heeft ontworpen en dat nog steeds bestaat. Ook hier zien we een centrale as met een frivool symmetrisch padenplan. Volmaakte symmetrie was in Blijdorp echter niet mogelijk, daarvoor was de plattegrond te onregelmatig. Een andere beperking was de eis van de gemeente Rotterdam dat het deel van de Diergaarde dat grofweg langs de Stadhoudersweg ligt, niet mocht worden bebouwd met vaste gebouwen. Daarom plande Van Ravesteyn op die strook de vermaarde rotstun (een opvolger van een soortgelijke tuin in de oude Diergaarde), een rosarium en de twee apen- en bergdierenrotsen.

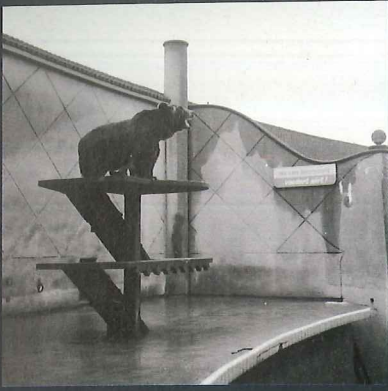

Diergaarde Blijdorp op 10 september 1948.

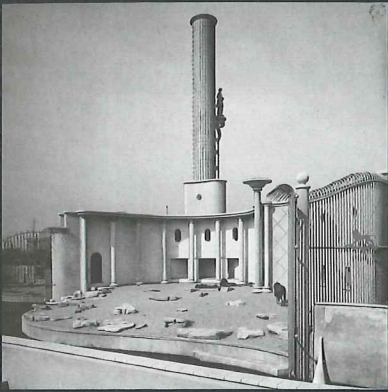
De vijver en het voeren der zeeleeuwen, tijdens of kort na de opening van Blijdorp.

het berentheater

het leeuwenterras

de winkel van Sinkel

Rivièrahal met verblijf van de Maleise beren

De as zorgde vooral voor ordening. De belangrijkste gebouwen stonden hier netjes op gegroepeerd. Beginnen we bij het berentheater, dan volgen een koedoestal, het roofdierengebouw met aquarium, de Rivièrahal, de centrale vijver, het zeezoogdierencomplex en tenslotte de tweelinggebouwen giraffenstal en theehuis. Andere stenen bouwwerken waren het directiekantoor, de monumentale entreepartij, de Winkel van Sinkel (nu verborgen achter het verblijf van de zwartvoetpinguïns) en het voedselmagazijn. En dat was nog niet alles: aan weerszijden van de as waren diverse sierlijke houten stallen geprojecteerd. Al met al ontwierp Van Ravesteyn in krap vier maanden tijd meer dan twintig gebouwen, waaronder de zeer complexe Rivièrahal, zijn variant van het eerder genoemde troparium. Alle bouwwerken en het omringende landschap waren op elkaar afgestemd. Een architectonisch en stedenbouwkundig meesterwerk.

De plattegrond van Diergaarde Blijdorp in 1940, met ordenende symmetrie-as.

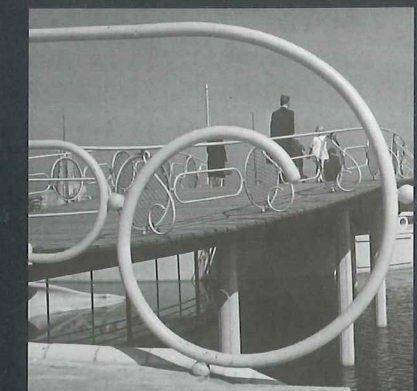
de symmetrie-as in de papegaalienlaan

het zeeleeuwenterras precies op de as

de brug die de as doorkruist

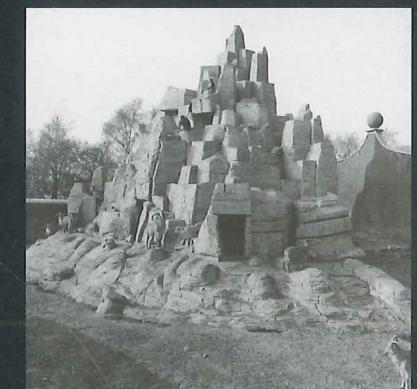
de afsluiting van de as

de monumentale entree

de apenrots na aftopping

CONTROLE OP ELK DETAIL

Dat Van Ravesteyn ver ging in zijn ontwerpen, blijkt wel uit het feit dat elk detail zijn stempel draagt. Hij bemoeide zich met alle lampen, tekende de kleinste raampjes uit en ontwierp alle deuren, zelfs deuren die geen bezoeker zou tegenkomen. Diergaarde Blijdorp was zijn kindje, zijn totaalontwerp. De geschiedenis van het Blijdorp-logo is daar een treffend voorbeeld van. Op het 'korte bericht voor internen dienst' staat de ontstaansgeschiedenis beschreven.

Twee giraffen uit de Parijse dierentuin Vincennes dienden als voorbeeld voor het Blijdorp-logo.

Kuiper protesteert

Directeur Kuiper was minder enthousiast. Zijn grootste bezwaar betrof de entree, die min of meer als een stedenbouwkundige afsluiting van de Bentincklaan moest dienen. Volgens Kuiper was een situering op de hoek van de Stadhoudersweg en de Van Aerssenlaan veel logischer. Zeker voor mensen die met de tram zouden komen. Zijn grootste bezwaar betrof echter het gehele entreegebied. "Immers, de verblijven van mensapen, roofdieren, beren, dikhuiden en reptielen, de plantenkassen, zomede het aquarium komen te liggen binnen een halve cirkel van 150 meter straal, gemeten vanaf het plein achter de ingang. Het publiek wordt voor deze hoofdattractie op een terreintje van 1,5 à 3 ha samengepropt, terwijl zich op de overige 11 hectare slechts de ijsberen, zeeleeuwen, de giraffen en de apenrots als hoofdattractiepunten bevinden!", mopperde Kuiper. "Wie kan bij een zodanige indeling een behoorlijke exploitatie verwachten?" Hij zou ongelijk krijgen.

De indeling van Van Ravesteyn heeft nooit voor ernstige opstoppingen gezorgd. Vanaf het voorplein werd ook op de drukste dagen de mensenmassa netjes over de dierentuin verspreid.

Kuiper had echter ook zoölogische bezwaren. De inrichting van het centrale zeeleeuwenbassin aan de grote vijver kon hem bijvoorbeeld niet bekoren. Volgens Kuiper waren de bassins te klein en konden zeeleeuwen er slechts gek-makende rondjes in zwemmen. Het verblijf werd toch gebouwd, maar had een korte levensduur. In 1943 kreeg het een voltreffer te verduren van een Britse brisantbom die eigenlijk bedoeld was voor de naastgelegen spoorbaan.

STICHTING
ROTTERDAMSCHER DIERGAARDE
ROTTERDAM

Directie (Commerc. afd.)

Tijdelijk adres: Leuvehaven 68
Tel. 56831

Korte berichten voor internen dienst.
K.B. No. 137 d.d. 16.2.40

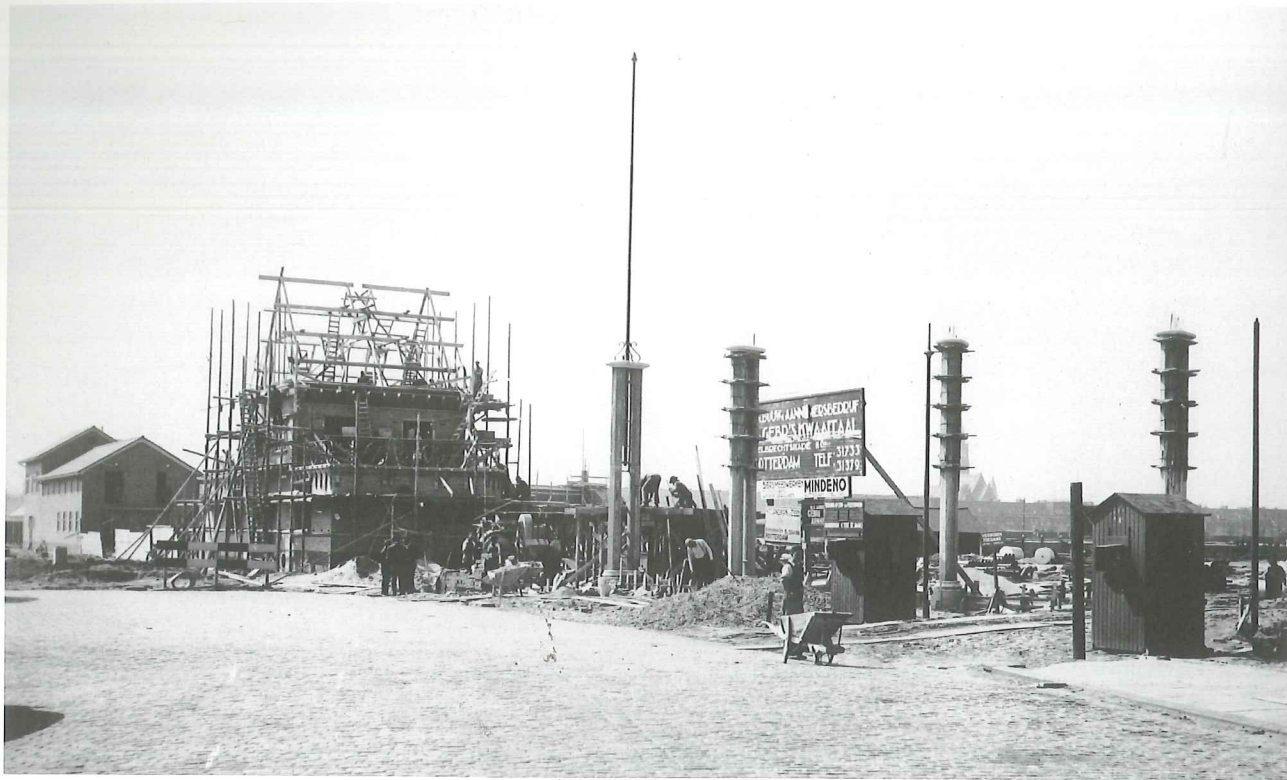
Het ontstaan van een vignet

2 giraffen lopen in de dierentuin te Vincennes.
Een zekere juffrouw Ylla uit Parijs fotografeert hen.
Een Engelse uitgeverij reproduceert de foto in een dierenkalender. Een Voorburgsche boekhandel verkoopt den kalender.
Offerhaus koopt met Kerstmis den kalender voor zijn vrouw.
Kuiper en Offerhaus zoeken de foto van de giraffen uit.
Mlle Ylla heeft er geen bezwaar tegen.
v. Ravesteyn ontwerpt de vormgeving en het lettertype.
Mevrouw Ottenhof geeft er den definitieven vorm aan met inlassing van toren.
Drukkerij Chevalier maakt het oliché en ingesloten het resultaat.

bijl.

De eerste speeltuin lag waar nu het Amoergebied begint; het flamingostrand bestond nog niet.

De entree in aanbouw met directeurswoning.

De rots was aanvankelijk zeer hoog.

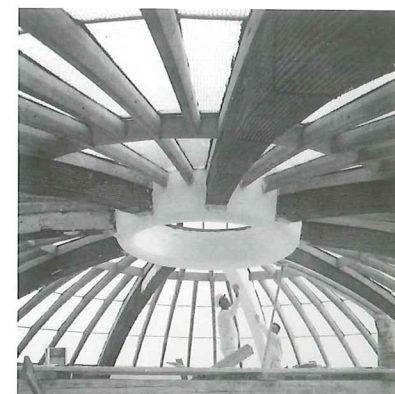

Meer dan duizend tekeningen

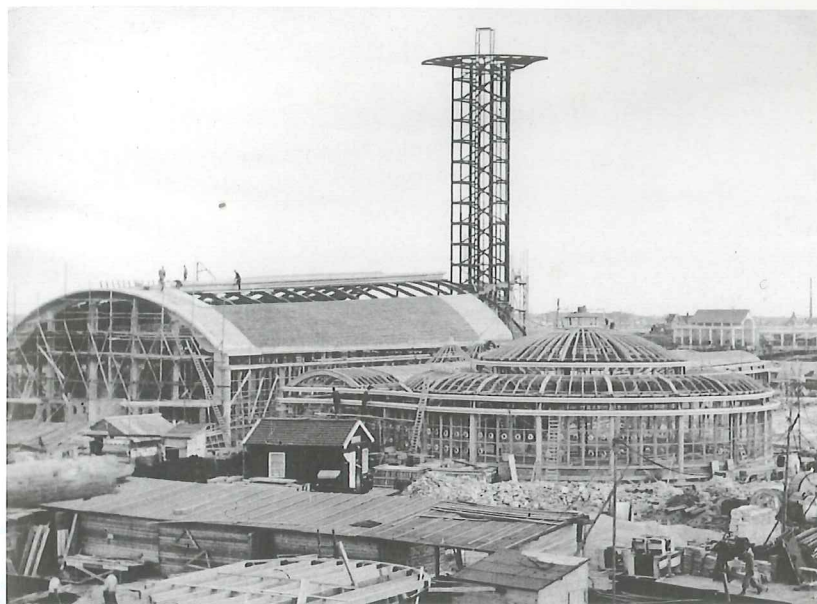
Kuipers kritiek ten spijt waren de meeste betrokkenen lovend over het totaalontwerp van Van Ravestejn. Op 10 mei 1939 werd de eerste paal geslagen door wethouder Brautigam, een van de drijvende krachten achter de verplaatsing van de Diergaard. Op het bureau van Van Ravestejn aan de Leuvehaven waren inmiddels 950 definitieve tekeningen gemaakt en op andere bureaus nog eens 500 constructietekeningen. Een ongekende productie. De naderende oorlog maakte de bouw er niet makkelijker op. Materialen werden schaarser en daardoor duurder. In september kreeg Van Ravestejn opdracht om anderhalve ton te bezuinigen. Het aquarium werd geschrapt en de inrichting van de Riviërahal moest een stuk eenvoudiger. Terwijl donkere wolken zich boven Europa samenpakten, bouwde Van Ravestejn echter stug door. Op 31 december 1939 sloot de oude Diergaard haar poorten. Duizenden Rotterdammers namen voor die tijd afscheid. "Dit is de natuurlijke loop van zaken in onze samenleving. Men stelt het goede dat men bezit, pas weer volledig op prijs als men het is kwijtgeraakt" schreef een Rotterdamse krant weemoedig. Ondertussen was het echter al mogelijk om voor een gering bedrag de vorderingen in Blijdorp te bekijken. De typisch Rotterdamse voorliefde voor bouwputten werd weer eens bevestigd: tot 14 april 1940 kwamen 5.000 mensen poolshoogte nemen in de bouwput. De reacties waren overwegend positief. Van Ravestejns neo-klassieke droomlandschap bleek zelfs in dit prille stadium al te bekoren.

Links Offerhaus, met sigaar Van Ravestejn.

De bouw van de dak van de Victoria Serre.

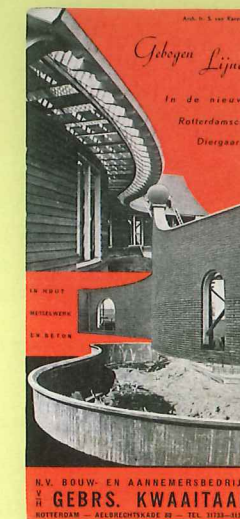
De bouw van de Riviërahal met toren.

De bouw van het zeeleeuwenbassin in de vijver.

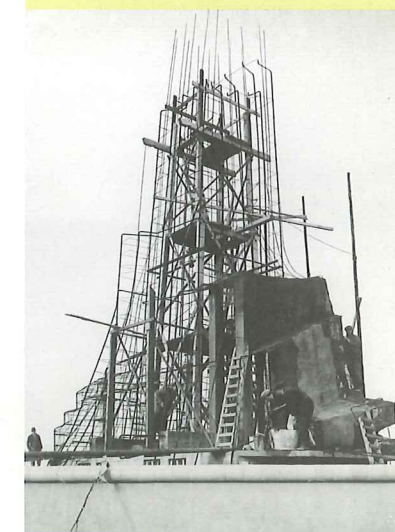

TROTS OP GEBOGEN LIJN

Van Ravestejns architectuur kreeg laat erkenning van collega-architecten. Toch zagen ook tijdgenoten in dat Van Ravestejns architectuur bijzonder was. Aannemersbedrijf Gebrs. Kwaaitaal, dat betrokken was bij de bouw van Diergaard Blijdorp, maakte via dit foldertje goede sier met de weelderig gevormde Diergaard. Van Ravestejns ontwerp was inderdaad een kunststukje om uit te voeren.

De bouw van de rots.

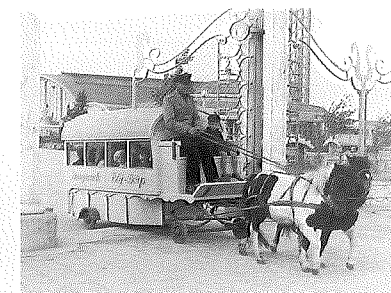
De dieren komen vanuit de oude Rotterdamse Diergaarde aan in Diergaarde Blij-dorp.

Tragisch einde van de Diergaarde

De ontwikkelingen raakten in een stroomversnelling toen op 10 mei, exact een jaar na het slaan van de eerste paal voor Diergaarde Blijdorp, de Duitsers Nederland binnenvielen. Zoals bekend bleef bij het bombardement op Rotterdam op 14 mei ook de oude Diergaarde niet gespaard. Het roofdierengebouw kreeg enkele voltreffers te verduren, maar de grootste schade werd aangericht door de enorme branden die het centrum van Rotterdam nadien teisterden. Door de asregens vlogen ook gebouwen in de Diergaarde in brand. Janus van den Berg was destijds verzorger: "(...) er ontstonden wel overal branden, tot dagen erna. We werden gedwongen de kooien te openen, anders waren de meeste dieren verbrand." De meeste roofdieren werden afgemaakt en de overige dieren werden zo goed en kwaad als dat ging overgebracht naar de nieuwe dierentuin. Toch zijn er nog tot in september dieren achtergebleven in de geruïneerde Diergaarde. Het Duitse bombardement kwam krap een week te vroeg. Eigenlijk zou de verhuizing van de oude naar de nieuwe dierentuin op 20 mei zijn begonnen.

Het kantoor van Van Ravesteyn in het centrum van Rotterdam wist de dans ook niet te ontspringen. Het werd geheel vernietigd, hoewel veel tekeningen de ramp overleefden doordat ze veilig opgeborgen waren in een kluis. Van Ravesteyn koos een voortreffelijke nieuwe werkplek: bovenin de toren van de Rivièrahal.

De giraf ingepakt voor verhuizing.

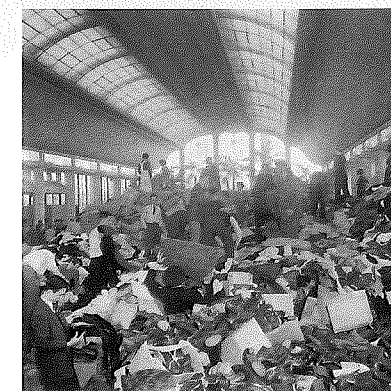
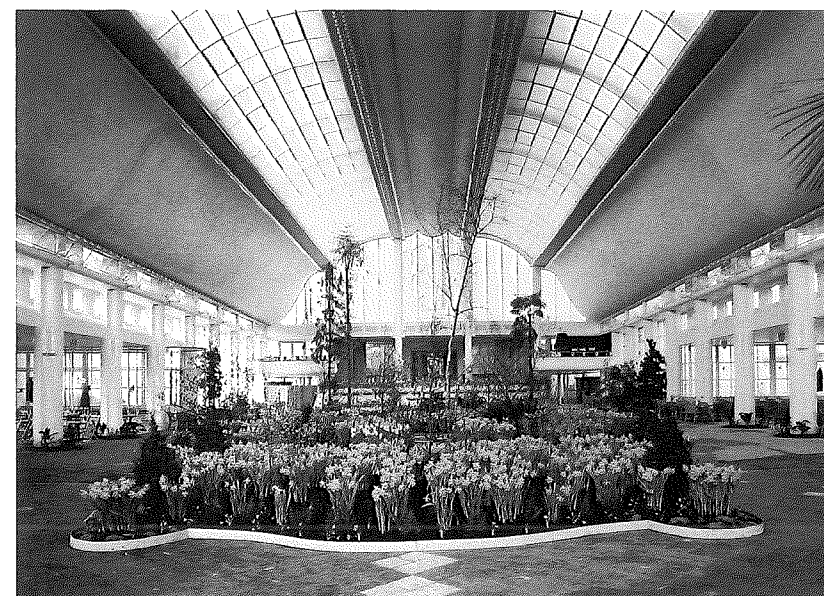

De kinderen van het kleuterschooltje worden met de ponywagen naar huis gebracht.

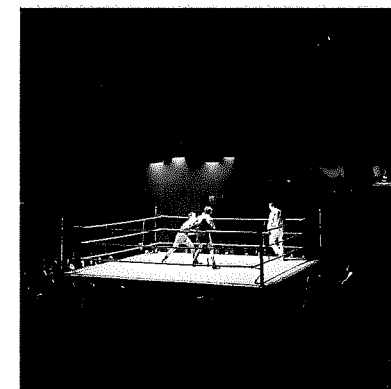
Ondanks alle oorlogsellende werd al op 13 juli een deel van Blijdorp opengesteld voor het publiek. Op 8 december volgde de officiële openstelling, uiteraard opgeluisterd met Duitse hoogwaardigheidsbekleders. Ook de Rivièrahal was inmiddels gereed. Het gebouw zou in de komende 25 jaar een belangrijke functie bekleden voor geheel Rotterdam. Door het bombardement waren praktisch alle grote overdekte locaties vernietigd. De Rivièrahal werd een plek voor congressen, examens, concerten, bokswedstrijden, modeshows en andere evenementen.

Het eerste oorlogsjaar werd dus afgesloten met een nieuwe dierentuin. De Diergaarde was letterlijk uit haar as herrezen. Dat jaar passeerden 119.684 bezoekers de monumentale entree van Van Ravesteyn.

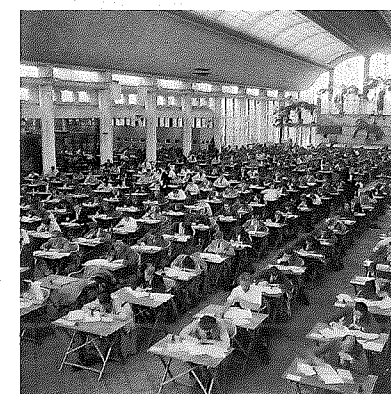
De Paas-bloemententoonstelling.

Inzamelen voor de watersnoodramp, 1953.

Bokswedstrijd in de Rivièrahal.

Het boekhoudexamen van 17 juni 1948.

Nu het centrum van Rotterdam verwoest is, wordt in de Diergaarde van alles georganiseerd.

Contrast

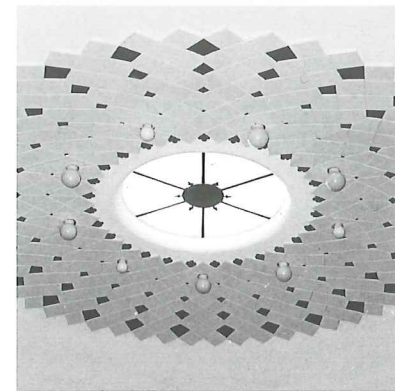
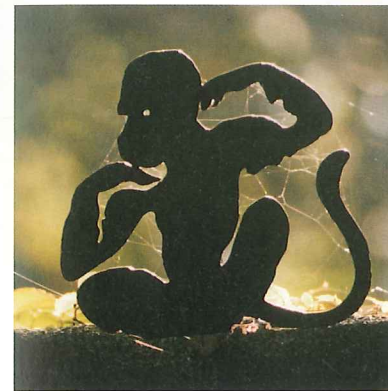
Rotterdam lag in puin, maar de nieuwe dierentuin was een lieflijke oase. Het was altijd al de bedoeling dat Diergaarde Blijdorp de gewone Rotterdammer een droomreis zou bieden. Blijdorp moest iets van de romantiek van de Méditerranée uitstralen; de dierentuin als droomvlucht uit de grauwe arbeidersstad. Vandaar de zonnige benaming voor de Rivierahal. Het geplande contrast met de stad was door het bombardement echter dubbel zo groot geworden. Het stadshart was weggevaagd, maar de herboren Diergaarde schitterde als nooit tevoren. De bezoekersstromen liepen dan ook gestaag op. In 1941 telde de twee jaar eerder aangestelde, commercieel directeur Offerhaus (Kuiper bleef zoölogisch directeur) 581.424 bezoekers, in 1942 kwamen er 706.197 en in 1943, een moeilijk jaar, zelfs 825.560. De stijgende lijn werd uiteraard niet volgehouden. Toen het oorlogsleed in 1944 en 1945 onontkoombaar werd, daalde het aantal bezoekers dramatisch, tot slecht 490.120 in 1945 (waarvan de meerderheid na de bevrijding).

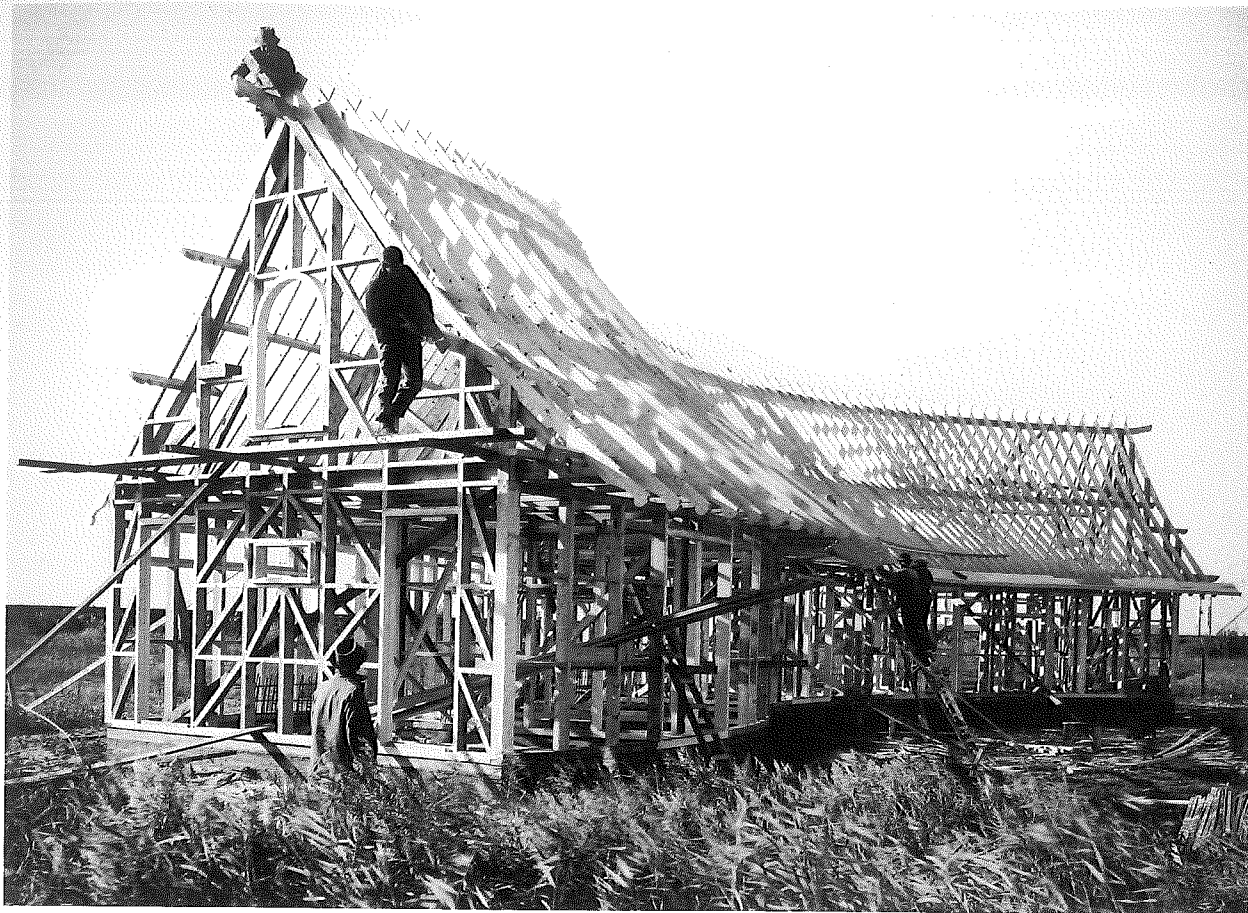
Supranormale architectuur

Van Ravesteyn creëerde een indrukwekkende dierentuin. Ondanks de bezuinigingen had zijn betonbarok onmiskenbaar grandeur. Alle gebouwen waren met liefde ontworpen: de sierlijk gebogen proporties en de verzorgde details hadden een betoverend effect. Van Ravesteysn's theorie over de behoefte aan ornamenten vertoonde raakvlakken met de observaties van de beroemde bioloog Tinbergen uit de jaren veertig. Volgens deze Nobelprijswinnaar zijn dieren gevoelig voor supranormale prikkels; leg een zilvermeeuw een gewoon en een extra groot ei voor, en hij zal het grotere ei kiezen. Van Ravesteyn verwoordde het als volgt: "Stel, iemand laat u kiezen uit twee knikkertjes: één van gewoon wit aardewerk, het andere van glas met zo'n blauw-rose spiraaltje erin.

Ieder, van Tarzan tot Einstein, kiest het glazen knikkertje, maar waarom weet niemand." Alle redenen dus voor Van Ravesteyn om flink uit te pakken. Verschillende sculpturen versierden de toch al zwerige gebouwen. De Orpheus van beeldhouwer Kuilenberg bijvoorbeeld tegen de schoorsteen van het roofdierengebouw; de beeldengroep van dezelfde kunstenaar op het dak van de Rivierahal; de dierfiguren op de marmeren entree-zuilen van Bolle, en zijn giraffen op de colonnade bij de theeschenkerij; de dakrandaapjes op de Winkel van Sinkel van Pieter den Besten; de wandschilderingen van Dick Elffers in de Rivierahal; kleine plasticen van beeldhouwer Uiterwaal; en nog meer schilderingen van Canta en Worm. Heel veel zorg is besteed aan de afwerking van deuren, tralies, vloeren, etc. Zelfs bovengenoemde knickers komen letterlijk terug. Ga maar eens kijken naar de oostmuur van de Rivierahal, naast de Chinese tuin; op de kruispunten van het wafelpatroon op de muur zijn gekleurde knickers in de stucslag gedrukt.

Ornamenten en muurschilderingen in Blijdorp.

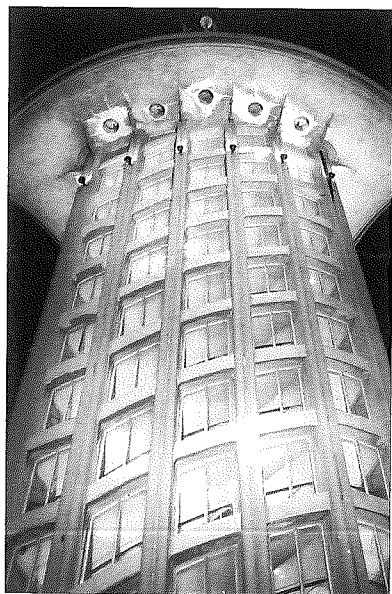
De bouw van een van de stallen.

Afwisselend spel

De gebouwen zelf stonden prachtig gerangschikt op de as, waarbij een afwisselend spel ontstond tussen hoog en laag, groot en klein en vol en leeg. De grote vlakte van de vijver was de perfecte tegenhanger van het immense bouwvolume van de Rivièrehal. De golvende houten stallen waren kunstwerkjes op zich. En de botanische aankleding stond weer geheel in dienst van dit totaalontwerp. Soms moest het groen slechts de stallen maskeren, maar vaak speelde het zelf de hoofdrol. Rhododendrons, azalea's, prunus en hulst werden overgebracht vanuit de oude tuin, maar er werd ook heel veel nieuw materiaal aangekocht. Van Ravesteys groene assistenten, Van Hoey Smith en Schoonderbeek, hadden een budget van 80.000 gulden om planten aan te kopen. De rotstuin en het rosarium hadden daarbovenop nog een eigen budget.

Trots middelpunt van dit droomlandschap was de toren aan de Rivièrehal. Zeker in de beginjaren, toen het groen nog moest aanslaan, was dit baken een belangrijk hulpmiddel om je te oriënteren. En vanaf de toren kregen bezoekers natuurlijk een prachtige indruk van de symmetrische barokke tuinaanleg. Ze hoefden zich maar om te draaien om op te schrikken uit de zoete droom die Van Ravesteyn hen voor-schotelde... in de verte gaapte immers een stad zonder hart.

De uitkijktoren bij nacht.

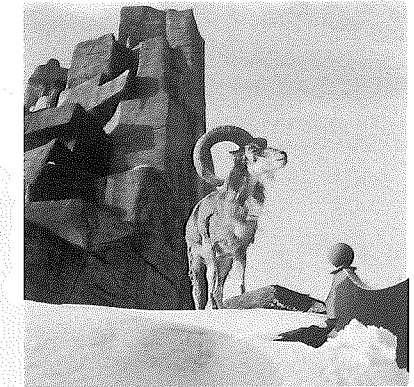

Van Ravesteyn was er in geslaagd zijn stedenbouwkundige visie te vertalen in een redelijk moderne dierenpark met een verzameling prachtig op elkaar afgestemde gebouwen in een dito landschap. En, oh ja, we zouden het haast vergeten: er waren ook nog dieren te zien.

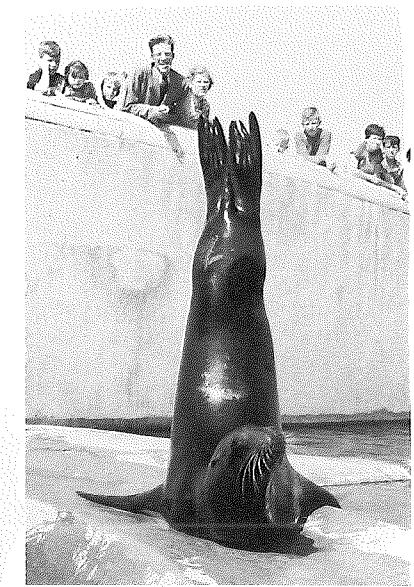
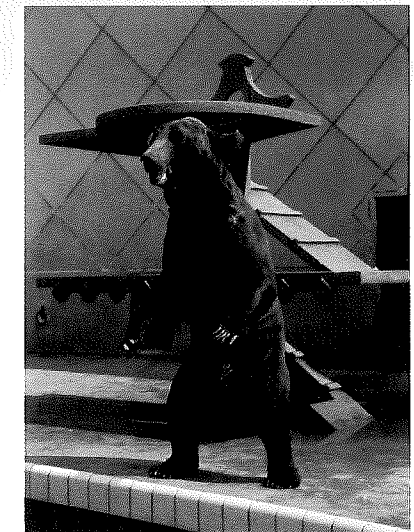
Kritische collega's

De bezoekers smulden van de nieuwe Diergaarde. Waar Van Ravesteyn zure kritieken te verduren kreeg van collega-architecten uit de nieuw-zakelijke hoek, wist hij bij het 'gewone' volk een gevoelige snaar te raken. "Nee, bij mijn collega's (...) bestond, zodra de gebogen lijn begon, geen begrip of waardering; ik vond dit niet erg omdat navolgingen meestal geen succes zijn. Bij 'the man in the street' vond ik wel degelijk waardering", herinnerde Van Ravesteyn zich later. Toch behoeft dit beeld enige nuance. Van Ravesteyn was nu ook weer niet de risee van de architectuur. De sierlijke gebouwen uit zijn neo-barokke periode werden door sommigen afgedaan als 'kapsalonarchitectuur', 'on-Hollandse suikertaarten' en architectuur in 'Konditorei-stijl', maar er was toch ook waardering voor zijn werk voor de Nederlandse spoorwegen dat aanvankelijk een stuk strakker was, en ook zijn gebouwen van na de oorlog, die minder zwierig waren, werden gewaardeerd. Tot deze latere generatie gebouwen behoren bekende verschijningen als het Centraal Station in Rotterdam (1941-1953), het station in Nijmegen (1954) en Station Noord in Rotterdam (1953). Een algemeen erkend klein meesterwerk was zijn benzinestation voor Purfina in Arnhem uit 1955-1957. Ook waren er wel vakbroeders die zijn betonbarok uit de jaren dertig konden waarderen. Zelfs de Mondriaan van de architectuur, Gerrit

Van Ravesteyn bouwde op het Kleinpolderplein een benzinestation (rechtsachter is de uitkijktoren van Blijdorp te zien).

Het berenterras: veel beren op weinig oppervlak.

De Tropenkas in de richting van de Victoria Serre.

Rietveld, behoorde tot Van Ravesteyns bewonderaars. Niet alleen had hij lovende woorden over de wel heel uitbundige inrichting van theater Kunstmin in Dordrecht, ook de weelderige neo-klassieke architectuur van het Centraal Station in Utrecht (al eind jaren zestig afgebroken om plaats te maken voor het spuuglelijke Hoog Catharijne) kon hem bekoren. "Beste Van Ravesteyn, even moet ik je laten weten hoe verrast ik was, toen ik gistermorgen vroeg het station binnenliep. Heel Utrecht is er door verhelderd. (...) Wat een succes voor de Spoorwegen!", schreef de wereldberoemde architect aan zijn omstreden collega. Een andere vermaarde architect, Maaskant, ondermeer bekend van de Euromast en het Groothandelsgebouw in Rotterdam, was kritischer, maar nog altijd een stuk opbouwender dan de smeulige verhalen ons willen doen geloven. "Het latere werk van Van Ravesteyn kan zich (...) nergens meer ondergeschikt aan stellen. Het kan enkel zichzelf zijn en laat voor niets daarnaast plaats. Het kan niet dienen, maar wil behagen. De wijze waarop bijvoorbeeld de dieren in de Rivierahal van de Rotterdamsche Diergaarde zijn ondergebracht, is voor ons beklemmend. Zelfs een plantenkas, overigens een mooi gedeelte van de Rivierahal, waarin toch alles aanwezig is wat dit werk nodig heeft, is als een ijverzuchtige vrouw, die geen schoonheid naast de hare kan verdragen en deze strijd

De Victoria Serre in volle glorie.

is tegen orchideeën en exotische planten wel zichtbaar moeilijk, ook al zijn deze laatste er maar 'in' gezet", schreef Maaskant in 1941 in 'De Acht en Opbouw'. Hij verwoordde het trefzeker. Van Ravesteyns architectuur is prachtig, maar eist wel de hoofdrol op. De dieren spelen een ondergeschikte rol.

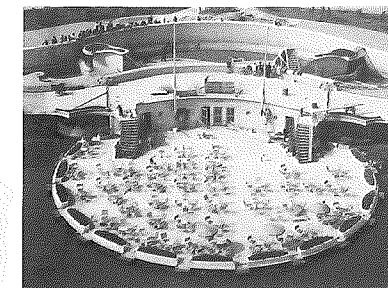
Een van de kritische tijdgenoten van Van Ravesteyn was natuurlijk de eerder aangehaalde directeur Kuiper. Zijn commentaar betrof niet zozeer de kwaliteit van de architectuur, als wel het dierenwelzijn. We mogen er vanuit gaan dat Kuiper niet geïnteresseerd was in grootse bouwwerken, hij wilde een moderne dierentuin. De innovaties van Hagenbeck waren in dierentuinland hét grote voorbeeld, Kuipers ideaalbeeld. Van Ravesteyn heeft zich daar echter weinig van aangetrokken.

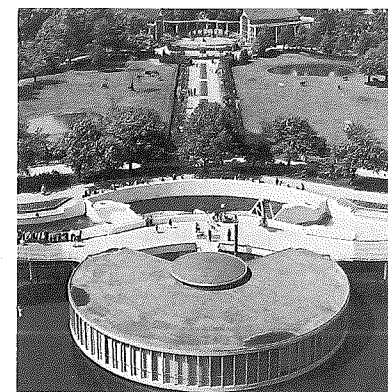
Inbreuk op een totaalontwerp

Het complete Gesamtkunstwerk van Van Ravesteyn zou echter niet het eeuwige leven hebben. De Britse brisantbom op het zeeleeuwenverblijf was de opmaat voor een stoot aan wijzigingen. Of Kuiper er de hand in had, weten we niet, maar deze bekroning van het zeezoogdierencomplex met zijn sierlijke rondgang boven het water werd nooit herbouwd. Na een kortstondige invulling als theeterras, verrees in 1957 een rond natuurhistorisch museum op het eiland. Toen dat in de jaren tachtig afbrandde, werd het een apeneiland en op dit moment wordt alweer gezocht naar een nieuwe bestemming. Het zal Van Ravesteyn niet onberoerd hebben gelaten. Zijn betrokkenheid bij de dierentuin, de kroon op zijn werk, was groot. En geef hem eens ongelijk: alle onderdelen van de dierentuin waren immers op elkaar afgestemd. Het stedenbouwkundig evenwicht was kwetsbaar.

In de beginjaren deed Blijdorp zelf nog weleens een beroep op Van Ravesteyn. Het ging dan vaak om kleine wijzigingen. Op 11 december 1940, vier dagen na de officiële opening, lezen we bijvoorbeeld de volgende noodkreet in een intern bericht: "Het aanbrengen van een

Het door een brisantbom geraakte zeeleeuwenbassin was korte tijd een theeterras.

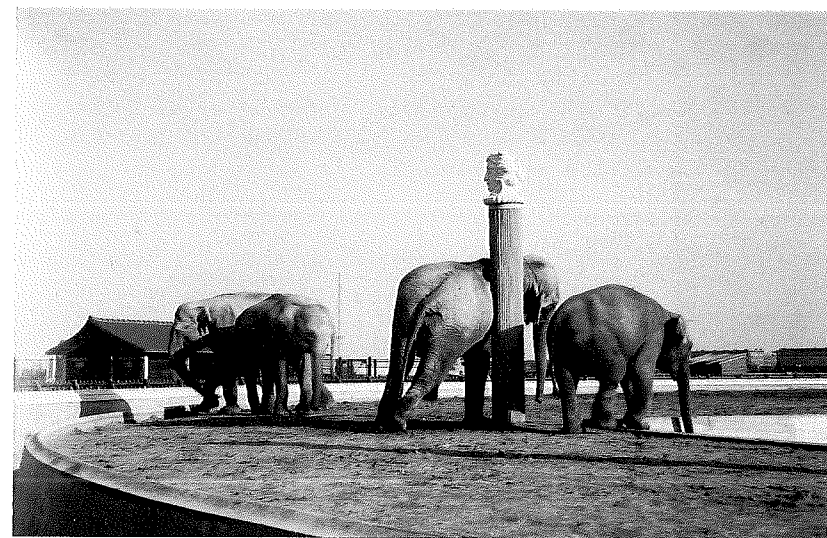
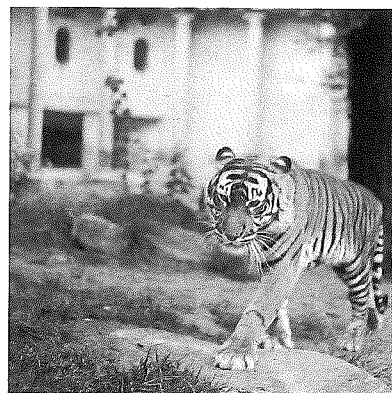
Na het theeterras kwam er op het eiland een diorama gebouw voor het Natuurhistorisch Museum.

horizontale buis boven de tegelrand van het nijlpaardenbassin, zoals reeds (...) met Ir Van R. besproken is, kan niet meer worden uitgesteld, daar de nijlpaardman heden over de rand van zijn bassin is heengeklommen. Er zijn geen onheilen gebeurd, maar voor herhaling dient toch gewaakt te worden." En zo waren er meer kleine aanpassingen nodig. Bijvoorbeeld de verhoging in 1942 van de borstwering bij het ijsberen-terras nadat een tienjarig meisje in het berenverblijf was gevallen. Ze overleefde overigens dankzij heldhaftig ingrijpen van verzorger Van Leeuwen. Dit soort kleine wijzigingen is natuurlijk van alle tijden. Het is zeker geen brevet van onvermogen voor Van Ravesteyn. Ook in onze tijd gebeurt het regelmatig dat nieuwbouwverblijven na oplevering nog flink aangepast moeten worden. Het gedrag van publiek en dieren valt nu eenmaal moeilijk te voorspellen.

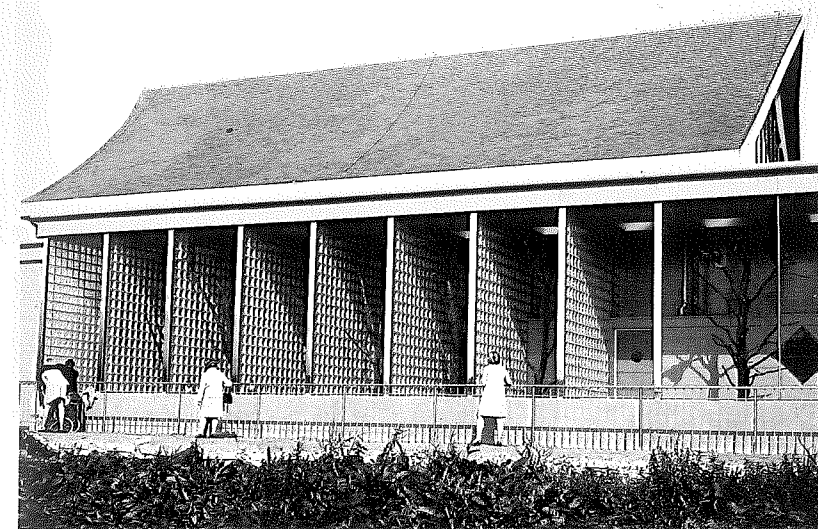
Nog tijdens de oorlog werd de heer Bakker de nieuwe 'vaste' architect van Blijdorp. De keuze voor deze navolger van Van Ravesteyn viel vast wel in goede aarde bij de grote meester. Niet dat Van Ravesteyn helemaal van het toneel was verdwenen, hij bleef op een bijzondere manier bij Blijdorp betrokken. Zo zijn er zelfs afschriften gevonden uit

Tijger en olifanten in hun verblijven.

de hongerwinter waarop vermeld staat dat Van Ravesteyn groenten meekreeg voor eigen consumptie. Van Ravesteyn beijverde zich natuurlijk vooral voor het behoud van zijn levenswerk. Nog tot in de jaren zeventig vereerde hij de Diergaarde met zijn bezoeken. Het waren een soort inspectierondjes waarbij de architect met alle egards werd ontvangen. Gevraagd en ongevraagd gaf hij commentaar op vernieuwingen in de dierentuin. Bijna elk jaar werd er immers wel iets bijgebouwd, afgebroken of gewijzigd. Zo verscheen in 1956 een rond roofdierengebouwtje (de zogenaamde 'kattenrotonde') en in 1967 werden er langs het spoor drie fazanterieën gebouwd en een nieuw nachtdierenhuis. Dit alles enigszins in de stijl van Van Ravesteyn, hoewel ze zijn 'schwung' misten.

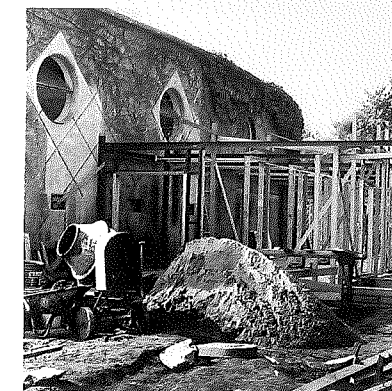
Het Niet-Mensapenhuis kort na de bouw in 1968.

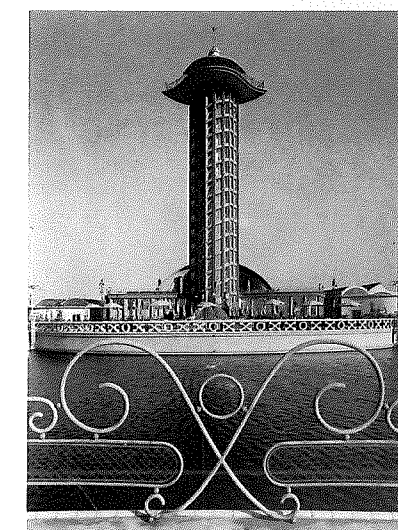
De toren verdwijnt

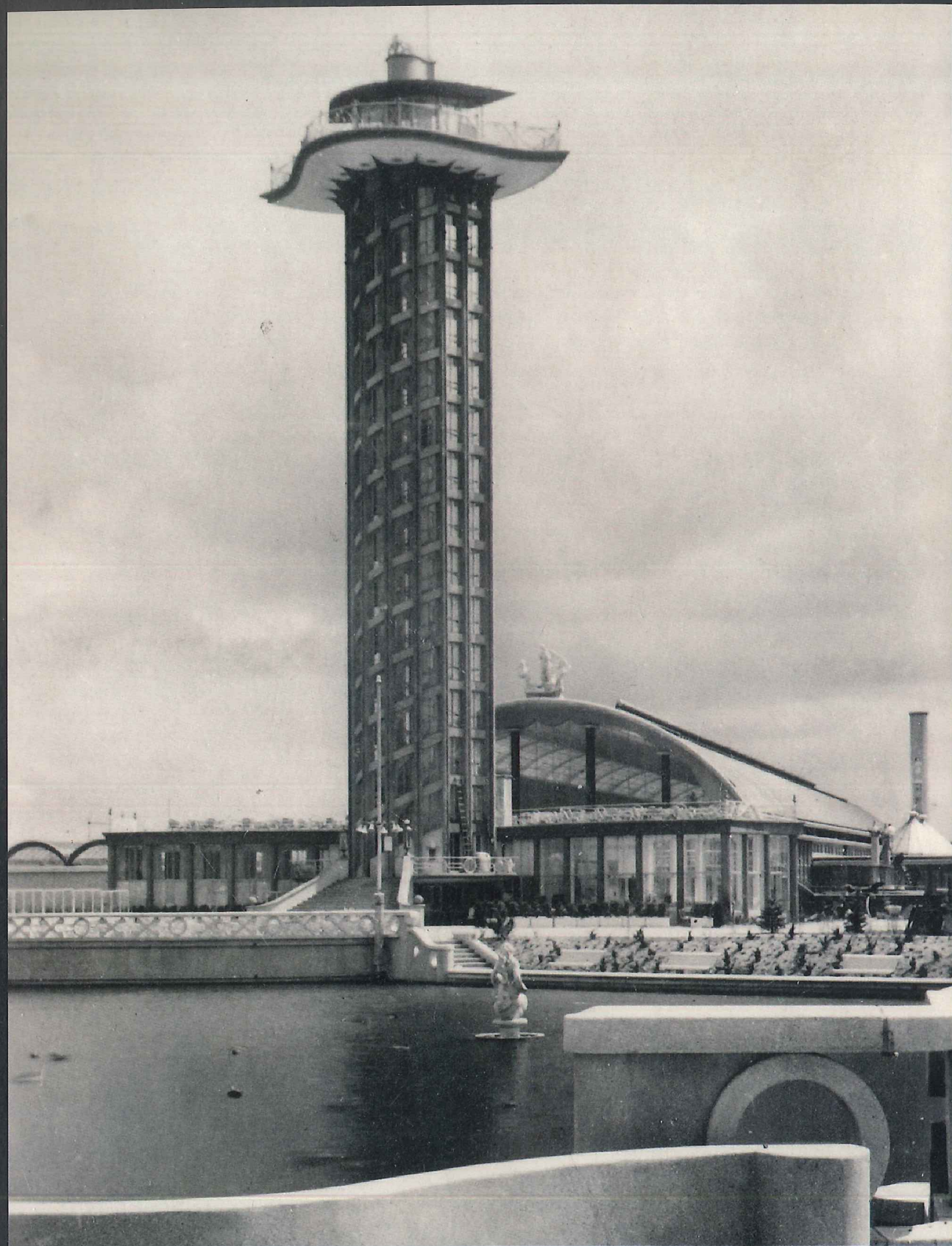
De grootste klap voor Van Ravesteyn was natuurlijk het verdwijnen van de toren aan de Rivièrahal in 1972. De betonmantel om het staalskelet begon langzaam, maar zeker af te brokkelen. Renovatie zou volgens het toenmalige hoofd van de technische dienst, Leerkotte, twee miljoen gulden gaan kosten, sloop 150.000. Andere cijfers spreken van 825.000 gulden voor renovatie, terwijl de jaarlijkse kaartopbrengst voor entree van de toren 14.000 gulden bedroeg. Voor de toenmalige Diergaarde-directeur, Van Dam, was de keuze snel gemaakt: "Bij ons zijn de dieren de hoofdzaak, en niet de toren." Volgens de directeur gingen de mensen liever naar de Euromast, waar je bovenop ook nog iets kon eten. Van Ravesteyn was diep gegriefd: "De architectonische lijn gaat er helemaal uit, want de toren is een logisch accent in het geheel. De Rivièrahal is gebouwd met een schuin oplopend dak, welke opwaartse richting wordt geaccentueerd door de toren. (...) Ik kan me best voorstellen dat de

De fazanterie.

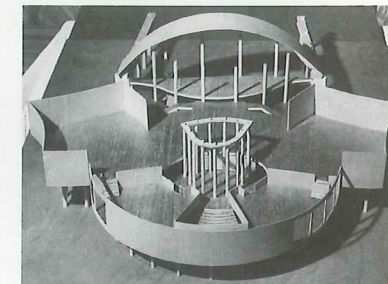
Kleine kattengallerij in aanbouw.

De sloop van de uitkijktoren in 1972.

Maquette van een ontwerp ter vervanging van de toren.

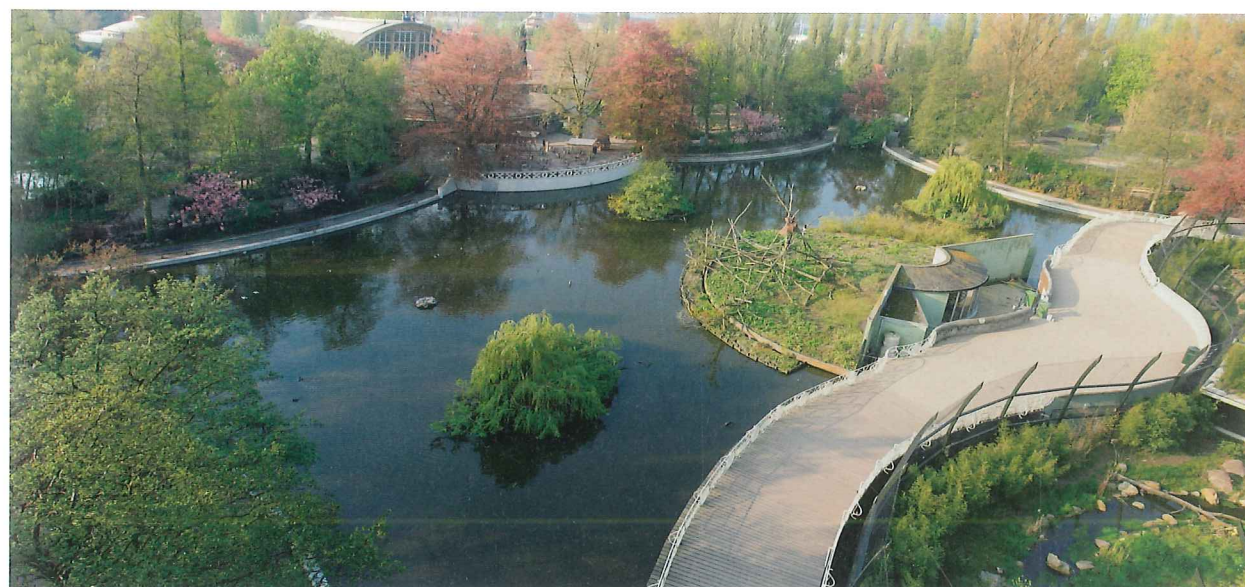

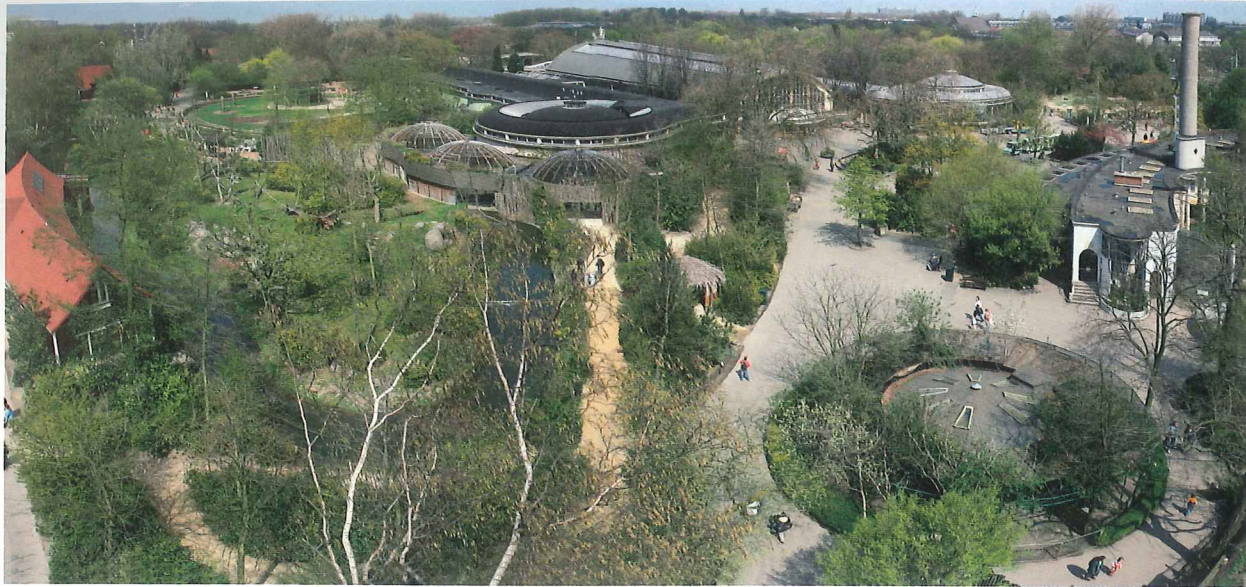
werkelijke functie van de uitkijkplaats is achterhaald door de Euromast, maar wat dan nog? Alle respect voor commerciële argumenten, maar mogen er alsjeblieft ook esthetische maatstaven zijn?" Toch ging de beslissing over de sloop van de toren niet over één nacht ijs. Zelfs burgemeester Thomassen van Rotterdam werd nog door Leerkotte geraadpleegd; er dreigde immers een zeer markant Rotterdams bouwwerk te verdwijnen. De burgemeester zou hebben gezegd: "Meneer Leerkotte, één ding; je mag de toren afbreken, maar er moet iets héél moois voor in de plaats komen." Dat zou de Terraszaal worden, het restaurant aan de Riviërahal. Een weinig spectaculair bouwwerk, typisch een kind van de jaren zeventig. Een van de hardnekkigste geruchten uit het Blijdorp-circuit is overigens dat de aannemer die destijds de toren zou slopen, er uiteindelijk aan failliet is gegaan. Van Ravesteyns wraak was zoet.

De Terraszaal anno 2007.

De vijver met eiland en brug anno 2006.

Blijdorp veranderde van een architectentuin in een dierentuin (het Gorilla-eiland).

Keerpunt

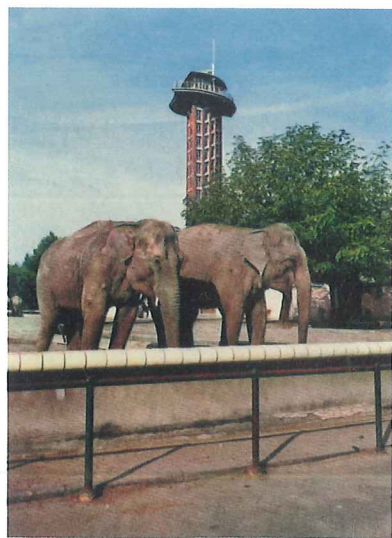
De Rivierhal was vanaf dat moment min of meer onthoofd. Toch heeft het Gesamtkunstwerk van Van Ravesteyn nog redelijk ongeschonden de jaren tachtig gehaald. De grootste aanslag moest nog komen.

De jaren tachtig waren een donkere periode in het bestaan van de Diergaarde. De magie van Van Ravesteyn was klaarblijkelijk uitgewerkt want de bezoekersaantallen liepen hard achteruit. Diergaarde Blijdorp was sinds de jaren zestig links en rechts ingehaald door vernieuwende tuinen als Burgers' Zoo met zijn safari en het wereldberoemde eiland voor chimpansees, en het Noorder Dierenpark in Emmen met zijn indrukwekkende savanne. In die dierentuinen werden de dieren ruimer gehuisvest en werden omheiningen op kundige wijze vervangen door meer natuurlijk ogende, 'zachte' afscheidingen. De geest van Hagenbeck was nu wereldwijd uit de fles. Elke zichzelf respecterende tuin sloeg aan het vernieuwen. Blijdorp sukkelde daar een beetje achteraan. Om weer in de gunst van het publiek te komen, moest radicaal worden gebroken met de erfenis van Van Ravesteyn. Bezoekers kwamen (en komen) immers voor dieren, niet voor sierlijke architectuur. Directeur Kuiper kreeg postuum zijn gelijk.

Geïnspireerd door succesvolle, innovatieve Amerikaanse dierentuinen als San Diego en Bronx Zoo publiceerde Diergaarde Blijdorp in juni 1988 een Masterplan. Daarin werd de transformatie beschreven van het klassieke Blijdorp in een moderne dierentuin, met dieren in biotopen gerangschikt naar de continenten. Het werd een keerpunt in het bestaan van de dierentuin.

Overigens was het niet de bedoeling dat de architectuur van Van Ravesteyn helemaal zou verdwijnen. Zijn markante gebouwen mochten blijven bestaan, maar er was geen hoofdrol meer voor ze weggelegd.

Er moest radicaal gebroken worden met de erfenis van Van Ravesteyn.

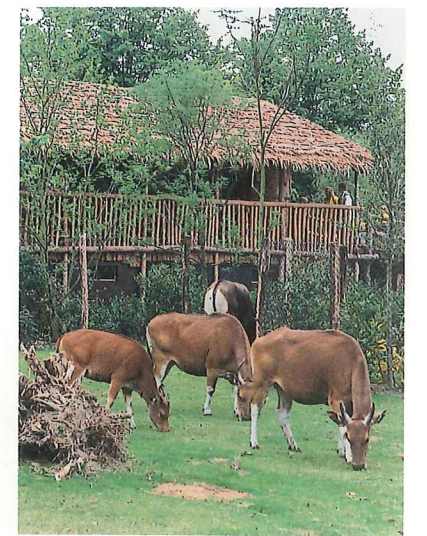
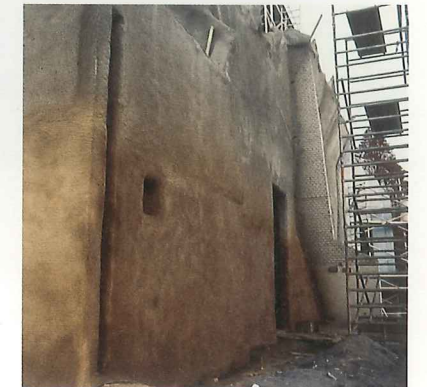

Sterker nog, de architecten die vanaf dat moment bij nieuwbouwprojecten werden betrokken, kregen de ondankbare taak om hun creaties te verbergen achter kunstrotsen, onder ettelijke kubieke meters grond of achter 'schaamgroen'. Een meester in architectonische bescheidenheid was Gerard Schroeder, de architect die samen met het ontwerpteam van Blijdorp, praktisch alle nieuwbouwprojecten uit de jaren negentig voor zijn rekening nam. Pas met het Oceanium en de nieuwe entreepartij (beide uit 2000) was het hem geoorloofd om een 'echt' gebouw te ontwerpen.

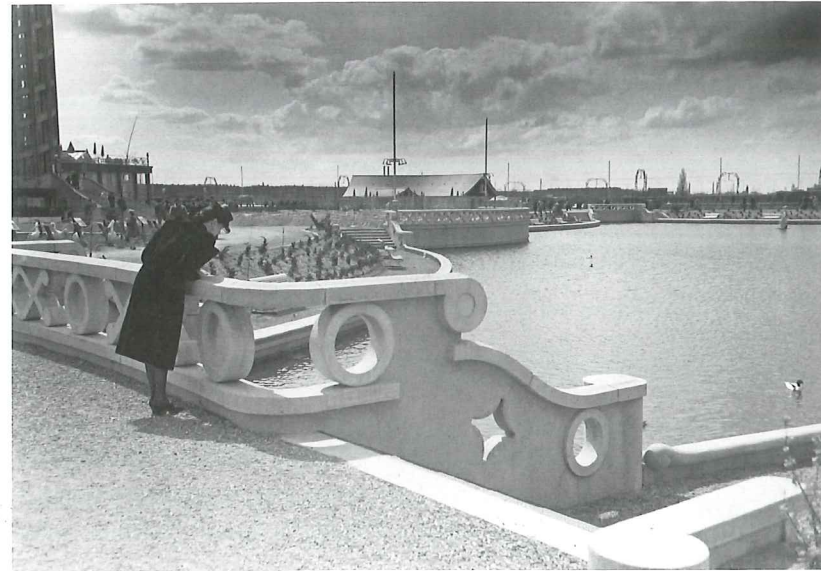
Zodoende ontwikkelde Blijdorp in sneltreintempo groene biotopen tussen Van Ravesteyns barokke gebouwen. Deze biotopen moesten de samenhang tussen het planten- en dierenrijk verbeelden en architectuur zou dat ideaalbeeld maar verstoren. De eerste bouw golf omvatte na de Chinese tuin (nog geen biotoop): een flamingostrand, een Aziatisch moerasgebied met vleermuisgrot, de Mongoolse Steppe, de wolvenvallei, het Amoergebied, Taman Indah (met olifanten), de Maleise Bosrand, een Gorilla-eiland en tenslotte het Oceanium. Het succes was enorm; het getal van 650.000 bezoekers in 1988 (minder dan in 1942!) was in 2000, na de opening van het Oceanium, gegroeid tot 1.760.000. Diergaarde Blijdorp bleek als biotopentuin weer levensvatbaar te zijn, maar met architectuur had het allemaal nog maar weinig te maken. De dierentuin deed haar uiterste best om de erfenis van Van Ravesteyn achter biotopen te verbergen. Bovendien bleek de barokke symmetrische tuinopzet een onhandig keurslijf als je biotopen wilt bouwen. Anno 2007 is daardoor nog maar weinig van Van Ravesteyns oorspronkelijke padenplan terug te herkennen.

Nieuwbouw werd verborgen achter kunstrotsen, grond of 'schaamgroen'.

Een mix van Nieuwe Zakelijkheid en neo-barok.

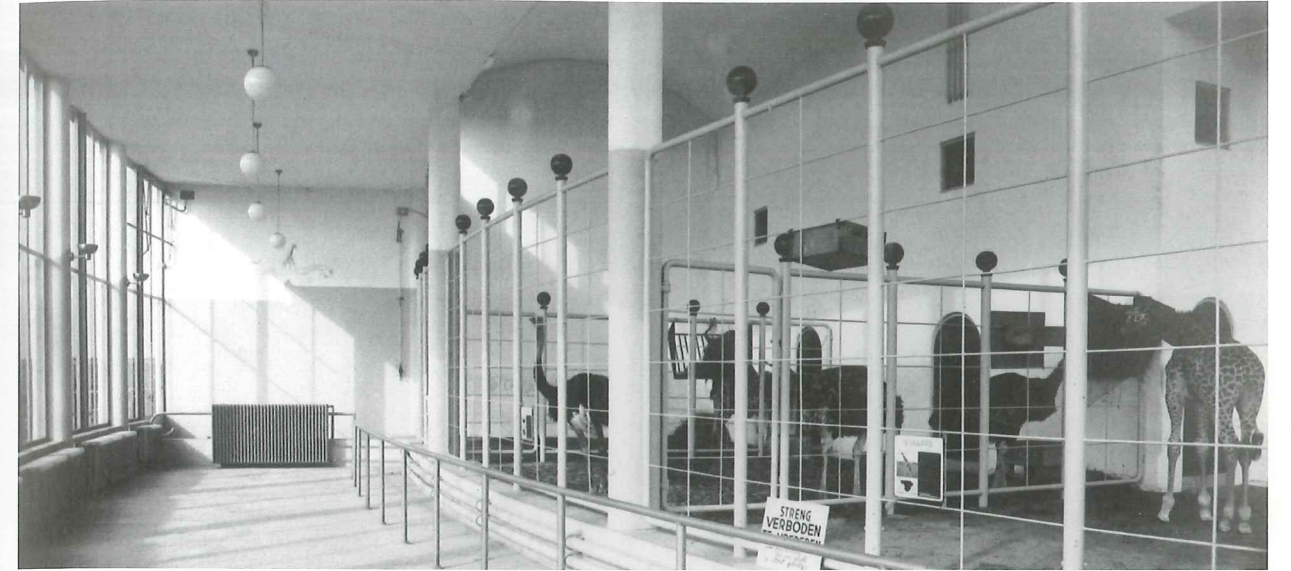
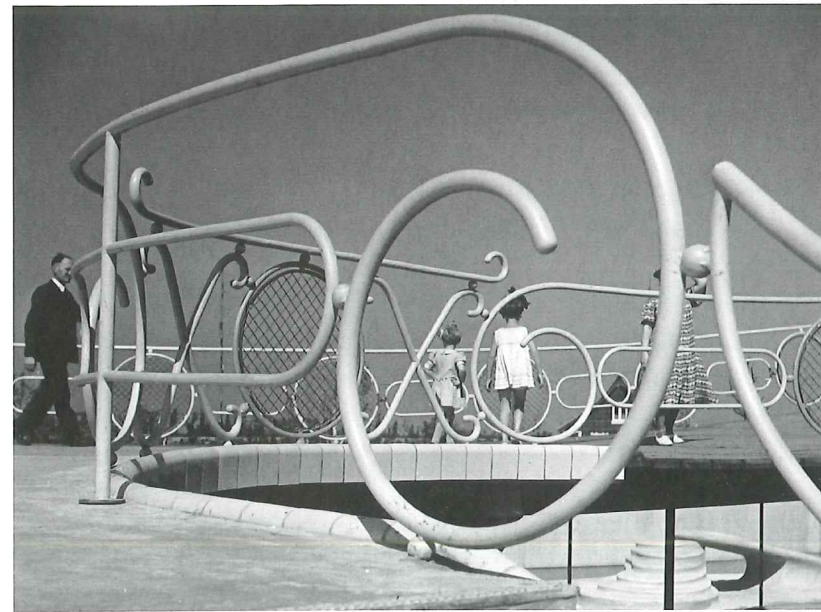
Monumentale erkenning

Architectuurkenners zagen deze ontwikkeling met lede ogen aan. Van Ravesteyn was in de jaren tachtig namelijk grotendeels gerehabiliteerd. Vakgenoten moesten achteraf erkennen dat zijn mix van Nieuwe Zakelijkheid met neo-barok uniek was, en ook heel gedurfd. "De buiteling van Van Ravesteyn was niet meer dan decorwisseling, waarbij hij als aanhanger van de moderne beweging vasthield aan zijn oorspronkelijke idealen: licht, lucht en ruimte, ook voor dieren. Maar blijkbaar hoort hierbij ook een bepaalde vormgeving: strak, wit en voor het ongeoefende oog saai en daardoor onbehaaglijk. Het visuele comfort dat hij

De entree.

Detail van de brug.

(Van Ravesteyn, red.) hiervoor in de plaats stelde, ontleende hij aan zijn belangstelling voor de barok. Wat dat betreft lijkt hij een postmodernist avant-la-lettre", schreef nota bene Carel Weeber, architect van de Rotterdamse Paperclip en de Haagse Zwarte Madonna, in zijn voorwoord voor het boek van Johan de Vries over het Diergaarde Blijdorp van Sybold van Ravesteyn.

De nieuwe verering voor Van Ravesteyn zorgde ervoor dat de Minister van Cultuur, Elco Brinkman, in 1988 via een brief aan het Rotterdamse B & W respect vraagt voor 'het mediterrane en tropische karakter van de parkaanleg en architectuur.' Dit naar aanleiding van de publicatie van Blijdorps Masterplan. Het was niet aan dovemansoren gericht. B & W plaatst de Diergaarde in 1991 op de Gemeentelijke Monumentenlijst. Blijdorp bedankte voor de eer en ging in beroep bij de Raad van State. De architectonische waarde van de diertuin bleek echter te groot. Na een warrige uitspraak van de Raad van State in 1995 kwamen Bureau Monumenten Rotterdam en Diergaarde Blijdorp tot het compromis om de buitenkant van een aantal gebouwen te beschermen: de Rivierahal, het roofdierengebouw, het berentheater, de giraffengebouwen, de dienstwoning en de entree. Iedereen leek daarmee te kunnen leven.

Blijdorp probeert vanaf dat moment nieuwe functies te vinden voor Van Ravesteyns architectuur. Vandaar dat bij de bouw van de Maleise Bosrand een stal in zijn geheel werd verplaatst; dat het giraffenhuis werd omgebouwd tot Lotus Serre (en dus zijn oude functie als theeshenkerij terugkreeg); en dat de onagerstal voortaan als kijkhut op het Gorilla-eiland fungeert. Het idee uit het eerste Masterplan om op de plek van de centrale vijver een Oceanium te bouwen hoefde niet uitgevoerd te worden. Dankzij gebiedsuitbreiding in het Roel-Langerakpark, aan de overkant van de spoorlijn, was dat niet meer nodig.

Het linkergebouw was giraffeststal. Het rechtergebouw was Theehuis. Het terras is opnieuw terras; het Theehuis heet nu Lotus Serre.

De Van Ravesteijn-entree, een belangrijk onderdeel van het monument.

Blijvende invloed

Ook in deze eeuw blijft Van Ravesteijn een enorme invloed uitoefenen op de ontwikkelingsplannen van Diergaarde Blijdorp. Inmiddels is namelijk de gehele oude Diergaarde uitgeroepen tot Rijksmonument. Gelukkig hebben de diertuin, de Dienst voor Rijksmonumenten en de Dienst Welstand een werkbaar compromis gevonden. In een structuurplan uit 2005 van 'Bosch Slabbers landschapsarchitecten' wordt de oude Diergaarde netjes opgedeeld in drie gebieden. Het eerste gebied, grofweg het noordoostelijke deel waar nu Azië en een deel van Afrika is gebouwd, is als biotopentuin zover gevorderd dat dit zo mag blijven, maar wel met "oog voor behoud van de herkenbaarheid van de cultuurhistorische waarden (...) en herstel van elementen." Dat zou bijvoorbeeld in kunnen houden dat het verdwenen papegaaiënlaantje symbolisch terugkomt via een rijtje gekleurde boomkruinen. Het tweede gebied betreft de later toegevoegde schil om de oude diertuin, het gebied direct langs het spoor waar nu de speeltuin en het Henri Martinhuis staan. Hier mag nieuwbouw worden gepleegd. Het derde gebied wordt het Heilige der Heiligen. Dit gebied betreft het zuidelijk deel van Blijdorp met de centrale vijver, de Riviërahall, het roefdierengebouw, het berentheater en het voorplein met de entree. Het is de bedoeling dat dit deel van Blijdorp op den duur helemaal in oude luister hersteld zal worden. De Riviërahall wordt vrijgesnoeid, de toren herbouwd en de Winkel van Sinkel gerestaureerd. Als u dus de sfeer wilt proeven van de Diergaarde in 1940 moet u in de toekomst in deze hoek van Blijdorp wezen. Daarmee is voor een belangrijk deel het levenswerk van Van Ravesteijn ook voor toekomstige generaties veilig gesteld.

Bij de opening van de Diergaarde oordeelde de kritische Maaskant tegen collega Van Tijen: "Wim, deze ster zal hoog schitteren." Van Tijen antwoordde: "Ja, daar heb je gelijk in. Maar wel heel erg kort." 67 jaar later is Van Ravesteijns Diergaarde uitgeroepen tot rijksmonument.

Het podium in de Riviërahall.

